„Biblioteka Braće Bašagića“.

Gazi Husrev beg

(u spomen četiristogodišnjice dolaska u Bosnu).

www.bosanskehistorije.com

MIRZA SAFVET.

Sarajevo 1907.
Naklada knjižare Braće Bašagića.

www.bosanskehistorije.com

SARAJEVO.
ISLAMSKA DIONIČKA
ŠTAMPARIJA.

Uspomena je jedini raj, iz koga nas ne mogu potjerati — veli J. Paul. Za to ću vam ja ovdje pričati o vremenima, koja su bila i prošla, i propovijedati o imenima, koja su sjala i ne mogu presjati, jer kroz vjekove osvjetljuju jedno narodno srce, koje ih čuva kao svete amanete.

Megju tima imenima naročito se ističe Gazi Husrev beg, koje je upravo prije četiri stotine sunčanih godina pokazalo se na obzoru naše domovine i do dana današnjega obasjava svojom uspomenom srca svih muslomana širom ponosne Bosne i junačke Hercegovine. Vrijeme po srcu jednoga naroda uvijek nabore gradi, a uspomena na slavna imena ne samo da ih gladi nego takogjer

ublažuje boli, koje nastaju pod dlijetom vremena i traži utjehu u riječima Preradovića:

Narod koji svoje pregje štuje,
Na prošlosti budućnost si snuje!

Kad je neki dan naša knjižara dobila koncesiju. da izdaje biblioteku za islamsku mladež, sinula mi je pred očima uspomena na *četiristogodišnjicu blagoslovljenog dolaska Gazi Husrev begova u Bosnu.* Ljepše zgode i mubarećnijeg početka nijesam mogao naći, da otpočnem zasnovano djelo od četiri stogodišnjice (1407.—1907.) nâstupa na bosansko tlo najglasovitijeg našeg namjesnika, najvišeg sarajevskog dobrotvora i najzaslužnijeg kulturnog preporoditelja naše domovine Gazi Husrev bega Ferhatbegovića. Ovo malo djelce o njegovu osvajalačkom i prosvjetnom djelovanju u našim krajevima kao prvi broj male »Biblioteke Braće Bašagića« posvećujem islamskoj mladeži i s ponosom ističem, što s tijem mubareć-imenom stupamo pred naš narod; to će nam zasnovanom djelu ako Bog da donijeti hajra i berićeta.

U Sarajevu, 1. marta 1907.

Mirza Safvet.

Iza pada bosanske kraljevine 1463. (868.) grad Sarajevo (Vrhbosna), gdje je prvi bosanski namjesnik i plemić Gazi Ishak beg prije tri decenija prenio namjesničku stolicu[1]) iz Foče, počeo se dizati nevjerojatnom brzinom. Tome cvatu su najviše doprinijeli bosanski namjesnici, koji su podizali džamije i druge monumentalne gragjevine s obje strane Miljacke. Svaki namjesnik od Himmeti-zade Nusuh bega (1439.—1454.) do Gazi Husrev bega (1520.—1542.) ostavio je u gradu Sarajevu nekakovu zadužbinu, osim Daud bega (1483.—

[1]) Asboth u svom djelu »Bosnien und die Hercegovina«, str. 71. tvrdi, da su Turci odmah do godinu dana iza bitke u Usorskoj dolini (avgusta 1415) osvojili Vrhbosnu i tamo se stalno ustoličili, dok turski povjesničari istom 817. (1418.) bilježe Ishak begovo imenovanje za namjesnika, koji je dulje vremena begovao u Foči.

1485.) i Sinan bega (1488.—1490.). Megju njima se naročito ističu s velikim gragjevinama Gazi Isa beg (1454.—1463.), Skender-paša (1466.—1469.) i Jahja-paša (1493.—1495). Nu sve te zadužbine i monumentalne gragjevine ni iz daleka se ne dadu porediti sa ogromnom zadužbinom Gazi Husrev bega, koji je u svoje vrijeme podigao Sarajevo, po veličini na treći grad u evropskoj Turskoj, a na prvi trgovački grad u Bosni i Hercegovini.

Ko je bio taj Gazi Husrev beg, koji je toliko zadužio sa zahvalnošću naše šeher Sarajevo, današnji glavni grad ponosne Bosne i junačke Hercgovine? Na to pitanje mnogi će sigurno očekivati odgovor: da je s naše gore list, da je našega naroda član, da je naše grude sin, kakav Bošnjak ili Hercegovac, kome prezime svršava na — ić; ali nije ni jedno ni drugo, nego s tugje gore list, tugje grude sin, tugjega naroda član, koji je okalemljen na naše bosansko stablo, koga je naš narod primio za člana, a naša gruda za sina, da u njojzi proživi

veći dio života, a poslije junačke smrti, da mu u svom krilu dade groba i da mu svojim cvijećem kiti spomenik do tijeka i vijeka.

Gazi Husrev beg ugledao je svijet u Rumeliji na obali rijeke Zarme u gradu Serezu oko godine 884. (1480.) kao član odlične turske porodice. Otac mu je Abdulgafurbeg-zade Ferhad beg, sandžakbeg sereški, a majka sultanija Selčuka, kći sultana Bajezida II. Alosmanovića. Majku je izgubio u ranom djetinjstvu, koja je sahranjena u posebnom turbetu u Serezu.

Kad je namjesnik Karamanije Karagjoz-paša osvojio Adanu, Tarsus i mnoge druge gradove i palanke u tome kraju, ostavio je Ferhad bega i Musa bega s više subaša i vojske, da ih čuvaju od neprijatelja. Oba spomenuta bega mjesto, da se ozbiljno late posla i budno bdiju nad povjerenim gradovima, dadu se na pjančarenje i lakouman život. Egipatski sultan Kajtibaj znajući, da su izgubljeni gradovi ključi države arapske, ne mogaše ih preboljeti; za to velikom mi-

sirskom emiru Uzbegu i sirskom vrhovnom zapovjedniku povjeri vojsku, da ih zauzmu i proćeraju Turke iz tih krajeva. Misirska i sirska vojska zateče Ferhad bega i Musa bega sasvim nepripravne. I jedan i drugi svoju lakoumnost plati glavom. Ferhad beg u Adani, a Musa beg u Tarsosu 891. (1486.), a Turska izgubi sve stečene gradove[1].

Megju tijem je bio Husrev beg u Serezu kod rogjaka, gdje su mu bila očina lenska i feudalna imanja. Odmah iza očine mu smrti sultan Bajezid dovede maloga Husreva u Carigrad i uze ga u saraje, da se uzgoji s njegovim sinovima. Prirogjeni talenat, polet misli i ustrajna marljivost brzo mu pribave ljubav megju učiteljima a poštovanje megju saučenicima. Naročito ga zavoli mladi carević Mehmed, koji ga uze sebi za nerazdruživog druga i prijatelja, a privrženost mladog carevića pribavi mu ugled kod sultana Bajezida.

Kad je šehzade Muhamed imenovan namjesnikom u Kafi (turski sandžak na

www.bosanskehistorije.com

[1]) Tadžut-Tevarih svez. II. str. 53.

Krimu) poveo je sa sobom i Husreva, da mu čini društvo i da ga pomaže savjetom u upravi tako važne pogranične pokrajine.

Godine 1492. kad je Kolumbo otkrio Ameriku, stupiše prvi put u dodir turska i ruska država preko tatarskog chana Mengeli-Giraj. Tri godine kasnije prvi ruski poslanik na carigradskom dvoru Mihael Pleščejev radi drskoga ponašanja pomrsi prijateljske odnošaje izmegju obiju država, što nije došao na svečanu gozbu i što nije primio počasnu odoru od sultana. Do četiri godine iza toga 1499. nalazimo drugog ruskog poslanika Alekseja Golokvastova, gdje šehzade Muhamedu, namjesniku Kafe, i sultanu u Carigrad donosi pismo.

Naredne godine u proljeće nalazimo Husrev bega, gdje kao privatni poslanik carevića boravi u Moskvi, da izgladi zamršene odnošaje izmegju obje države. Tu je bio lijepo primljen od ruskoga cara i dvora s počastima odlična gosta. Za cijeloga boravka u Rusiji jeo je s vladarom za jednom trpezom [1]). Prirogjenom prijaznosti i finim

[1]) Muvekit: Tarihi-dijari-Bosna str. 42.

diplomatskim ponašanjem izvršio je svoju misiju na zadovoljstvo carigradske i moskovske vlade. To uregjenje dobrih odnošaja izmegju obje države pod zadnje godine Bajezidove vlade proteglo se u još živahnijem prijateljskom saobraćaju kroz cijelo carevanje Selimovo i još dalje. Bez dvojbe — uz druge okolnosti — tome je mnogo doprinijelo prvo tursko poslanstvo na moskovskom dvoru pod vodstvom Husrev begovim.

Nu ne bijaše mu sugjen dug boravak u Kafi, jer nesmiljena smrt pokosi mu 910. (1504) godine, zaštitnika prijatelja i dobrotvora mladog carevića Mehmeda, koga je Husrev volio svim žarom svoje duše. Da je carević Mehmed dulje poživio, ko zna bi li Husrev beg ikada vidio Bosnu, a grad Sarajevo svoga dobrotvora.

Puki slučaj liši ga te veze, koje se on ne bi mogao riješiti, da je carević dugo poživio, jer ga je veoma ljubio i poštovao [1]).

---

[1]) Bos. Herceg. »Salnama« (kalendar) za godinu 1302. (1884.) str. 12.

Prepušten sam sebi i sudbini vrati se u Carigrad. Sultan ganut smrću miljenika — sina s jedne strane za ljubav njegovu, a s druge strane videći u Husrevu prirogjenu sposobnost i bistar um imenuje ga iste godine sandžak begom u nedavno stečenom Skadru (Škodri, Skenderiji)[1]. Kroz dvije godine begovanja u Skadru Husrev beg razvije svoje državničke sposobnosti na opće zadovoljstvo naroda i visoke porte, a na radost svome djedu starome sultanu Bajezidu.

Turski i strani povjesničari zabavljeni strašnim gragjanskim ratom izmegju starca Bajezida i njegovih sinova Korkuta, Ahmeda i Selima, koji se odigravao baš u to vrijeme, nijesu zabilježili ništa o provincijama, pa ni o Husrev begu u Škodri.

U to vrijeme umre strah i trepet susjednih zemalja bosanski namjesnik sa tri tuga Mihal-oglu Gazi Skender paša pod konac godine 1506., a sultan odmah tu važnu

---

[1]) Muvekit: Tar. d. B. str. 43. — Bos. Herceg. »Salnama« za god. 1302. str. 13.

pokrajinu 912. (početkom 1507.) povjeri Husrev begu, da s njome upravlja.

Namjesništvo Bosne bilo je od početka XV. do konca XVI. vijeka neka praksa za državnike i vojskovogje turske, jer oporni duh Bošnjaka na uzdi držati i megju dvije vatre Austrijom i Venecijom čuvati mir, ili braniti granice, nije bio lahak posao; za to je trebalo dosta uma, državne vještine i okretnosti na bojnom i diplomatskom polju. Sultan se nije zbilja prevario u svom izboru.

Čini se, da je Husrev beg svom dušom na prvi mah zavolio našu zemlju i narod, za to se i priljubio uz njih. Sve njegove želje, sve njegove ambicije ograničene su na namjesništvo u Bosni. Više časti, višeg dostojanstva nije nikada poželio, premda je imao sve uslove, da dogje i pod vezirsku kupulu (kube) kao obrazovan državnik i — po tankoj krvi — član carske kuće.

O njegovu prvom begovanju u Bosni ne zna se ništa sigurno. To nije ni čudo, jer savremene turske i sujedne povjesničare budi iza sna samo zveket bojnoga oružja,

a kako nam je poznato 20. avgusta 1503. sklopljeno je primirje izmegju Turske, Ugarske i Mletaka na sedam godina. Čudnovato, 910. godine u junu iz Augsburga car Maksimilijan šalje poslanika bosanskom namjesniku Feriz begu i bodri ga, da udari na mletačku Dalmaciju...[1]), a mi znamo, da je Firuz beg 1495. bio bosanski namjesnik i više ga ne nalazimo u turskim izvješćima. Ako je Husrev beg, kako to turska izvješća bilježe prvi put vladao šest godina, onda u to vrijeme on je bio bosanski namjesnik, a ne Firuz beg.

Nu po svoj prilici su bosanski namjesnici uvijek smatrali hrvatske knezove Karloviće i Frankopane nezavisnim od ugarskoga kralja, pa pošto nijesu izričito spomenuti u ugovoru, uznemirivali su ih na svoju ruku i od njih tražili poseban danak, ako žele živjeti u miru. Takova omanja čarkanja odigravala su se često, a naročito je Hrvatska stradala, kad su Bošnjaci išli u pljačku put austrijskih zemalja. Na pohodu

[1]) Klaić: Povjest Hrvata svez. IV., str. 246.

www.bosanskehistorije.com

i na povratku ustavili bi se i ucjenjivali pojedine knezove i gradove.

Regbi da su i ta čarkanja za Gazi Husrev begove uprave bila sve rjegja, jer prilike na Istoku, pojava šah Ismaila na granici turskog carstva zadavale su sultanu Bajezidu, koji i onako bješe potašuljao, mnogo posla, za to je češće rumelijske begove upozoravao na mir, bojeći se, da se ne zaplete ponovno u rat s Ugarskom.

Kad pako buknuše razmirice, koje možemo nazvati gragjanski rat izmegju njegovih sinova Korkuta, Ahmeda i Selima, starac Bajezid nagje se u neprilici. Odmah čim je isteklo sedmogodišnje primirje nalazimo turskoga poslanika 11. maja 1511. na ugarskom dvoru u Budimu i ugarskoga u Carigradu s misijom,) da se obnovi primirje. Premda je Bajezid s početka tvrdokorno se opirao, da se u ugovor primi mletačka republika, ipak, kada se na njega diže sin mu Selim, morao je pristati ne samo da primi signoriju u obnovljeni ugovor, nego i Poljsku i Vlašku.

Sigurno znamo, da ni u Ugarskoj u to vrijeme nijesu ruže cvale. I tu nije se znalo ni ko pije, ni ko plaća. U zemlji postoje dvije stranke: jedna za, a druga proti Veneciji. Protivna stranka prevlada i zaključuje se rat za oslobogjenje Dalmacije, ali dobri znanci stanja u Ugarskoj i prijatelji signorije kao primas Toma Bakač tješe mletačkog poslanika Pasqualiga ovako: »Pustite neka staleži buče; ma što zaključili, ipak ne će ništa učiniti. Prazne državne kase ne vode ratova.« U isto vrijeme poslanik kneza Ivana Karlovića javlja spomenutom zastupniku, da njegov gospodar ne prima namijenjenu mu čast vojvode u ratu za Dalmaciju. To se sve odigravalo u Stolnom Biogradu mjeseca jula 1510.[1]) Pored tih nedaća banovi hrvatski i slavonski ne uživaju nikakova ugleda u plemstvu. Cambrayska liga i papa Julije II. nastoje skloniti Vladislava, da se pridruži općem kršćanskom savezu proti Turcima, ali sve uzalud. Vladislav sklapa mir s Bajezidom, jer se ćutio preslab, da Turskoj,

[1]) Klaić: Povj. Hrv. svez. IV. str. 243.

makar se nalazila u kritičnom času, navijesti rat. Iz toga se vidi, da je i jedna i druga država imala razloga bojati se rata, kad se može živjeti u miru.

Za to iz prvoga Husrev begova namjesnikovanja u Bosni nemamo nikakovih podataka, jer pada u periode sedmogodišnjeg i obnovljenog trogodišnjeg primirja izmegju Turske, Ugarske i Mletaka.

Sada nam se nameće pitanje: za što je Husrev beg maknut s Bosne i kada? Na to je malo teško odgovoriti, jer se sigurno ništa ne zna, nego se može samo nagagjati.

Husrev beg je imenovan bosanskim namjesnikom kad je umro Gazi Skender paša, a ovaj je umro 912.[1] (1506.). U tome se slažu sva izvješća, ali kada je maknut s Bosne, tu se razilaze. Muvekit uzima godinu 918. (1512.) i za uzrok njegova maknuća navodi poraz Bošnjaka na ušću Une u Savu, koji im je priredio ban Petar Berislavić. Tom prigodom veli, da su Hrvati osvojili Tešanj, Sokol i Kotarište u usorskoj bano-

[1]) Tadžu-tevarih svez. II. str. 218.

vini; za to da se sultan naljutio i digo ga s Bosne[1]). Berislavić je u istinu porazio Bošnjake, ali ne 918. (1512.) nego godinu dana kasnije u ljetu 919. (1513. avgusta 16.), a što se tiče spomenutih gradova zna se samo toliko, da su Bošnjaci u jesen 1512. zauzeli grad Srebrenik, Tešanj, Sokol i još dvije manje utvrde.

Srebrenička banovina bila je u očima budimskog dvora spas cieloga kraljevstva (salus totius regni....), za to je već 5. dec. 1512. sazvan sabor u Križevcima, a ban Emerik Perenj u pismu od 28. novembra kori staleže radi nemarnosti i izlaže im prijeteću pogibelj, ako se ne budu dozvali pameti. Tu se veli, da Turci provaljuju čak do mora do Skradina i da su žestoko udarali na tu tvrgjavu[2]). Iz toga se jasno vidi da sultan 918. nije imao nikakova razloga Husrev bega s Bosne maknuti. Sigurno će biti da se Muvekit prevario za godinu, a

---

[1]) Muvekit: Tar. d. B. str. 34.

[2]) Klaić: Povj. Hrv. svez. IV. str. 250—252.

pad gradova Tešnja i Sokola zamijenio, da nagje uzrok za svrgnuće Husrev begovo.

Knežević uzima prvo begovanje Husrev begovo od 912.—924.[1]) i veli: »Vladao sedam godina.« Četiri je sigurno štamparska pogreška, jer našljedniku Husrev begovu stavlja god. 920. I on se prevario za godinu, jer te godine nalazimo bos. namjesnika Hadim Sinan bega, koji s bosanskom vojskom dolazi u Carigrad, gdje 24. safera 920. (20. aprila 1514.) dakle početkom godine sultan ga imenuje beglerbegom od Anatolije,[2]) a bosanskim namjesnikom Junus bega.

Dakle svrgnuće Husrev begovo s Bosne slijedilo je odmah iza poraza pod Dubicom, a to je 919. (1513.) pod jesen.

Taj sukob izmegju Bošnjaka i Hrvata nastao je ovako: Promjena na prijestolju osmanskih careva odriješila je ruke bosanskom i hercegovačkom sandžaku. Oba ratoborna, ali primirjem i prijetnjama Bajezidovim vezana, jedva dočekaše Selimovu vladu;

---

[1]) Knežević: Bos. herceg. namjesnici str. 18.

[2]) Tadz, Tev. svez. II. str. 245.

on je već prije po svoj carevini bio razglašen kao nemiran i poduzetan duh.

Zaležane vojske bosanska i hercegovačka prva pod vodstvom Gazi Husrev bega, a druga pod vodstvom Gazi Mehmed bega Gazi-Isabegovića počnu vašeriti po susjednim zemljama. Poduzeća i uspjehe u 1512. već smo spomenuli, a sada razgledajmo pobliže 1513. Prvih mjeseci te godine haraju Bošnjaci i Hercegovci po Hrvatskoj i Dalmaciji. Već prije 17. januara prijetila je opasnost Kninu od Bošnjaka, a nešto poslije nalazimo Hercegovce u župi Cetini. Možda bi bili zauzeli i grad Sinj, da se nije razlila Rijeka Cetina. Ali za to su osvojili Čačvinu u Posušju, Nutjak na Cetini i Vir kod Imockoga.

Nad tijem gubitcima 27. juna rečene godine u šestoj javnoj sjednici crkvenog sabora u Rimu jada i nariče modruški biskup ovako: »Skradin, glavni grad preslavne nekad pokrajine, bio je često opsjedan (od Turaka) pa i ove godine. I kao što smo nedavno vidjeli izgubljene su blizu njega četiri varoši, a sam se obranio više božijom pomoću nego

ljudskom.[1]) Papa Lav X. ganut tima vijestima opremi vanrednu potporu od 50.000 dukata vesprimskom biskupu i upravitelju hrvatske banije Petru Berislaviću, koji odmah doleti u Hrvatsku i počme sakupljati vojsku za provalu u Bosnu. Megjutijem su bosanski Turci boravili izmegju Une i Kupe i obsjedali grad Blinju (ne daleko od Petrinje). Petar Berislavić na brzu ruku sakupi vojsku, kome priteku u pomoć hrvatski velikaši Mihajlo Frankopan, Nikola Zrinski i njegov imenjak Franjo Berislavić. Na čelu te jake vojske krene biskup lijevom obalom Save do Kraljeve velike, a onda se okrene prama Jasenovcu, gdje preturi vojsku preko Save i sjavi pod Dubicu. Tu dočeka Bošnjake, koji su se iz pljačke vraćali zavičaju i priredi im dosta osjetljiv poraz 16. avg. 1513. Do 2000 Turaka ostalo je na bojnom polju[2]) i megju njima četiri vojvode bosanskog sandžaka, a jedan pane u sužanjstvo, koga je s više sužanja opremio kralju u Budim.[3])

---

[1]) Klaić: Povj. Hrv. svez. IV. 253.
[2]) Hammer II. 390 Zinkeisen II. 577.
[3]) Klaić: Povj. Hrv. IV. 251.

To se dogodilo baš u ono vrijeme kad je ugarski poslanik Martin Čobor boravio u Carigradu s misijom, da novi sultan potvrdi primirje sklopljeno s njegovim ocem Bajezidom. O tome porazu kad su se pronijeli glasovi u Carigradu, Selim zatvori ugarskoga poslanika,[1] a Husrev bega digne s Bosne i opremi za sandžaka u Smederevo. Na njegovo mjesto imenovao je vrsnog i ratobornog namjesnika Hadim Sinan bega, da pošto po to okaje taj poraz i Bošnjacima izvojšti zadovoljštinu.

O Husrev begovu vladanju u Smederevu još nam je manje poznato. Kroz cijelu Selimovu vladu nema o njemu ni glasa u povjesti, jer, kako je poznato, Selim je cijelo vrijeme svoga carevanja ratovao u Aziji i Egiptu, a s Evropom živio u miru.

Istom, kad Sulejman Veliki zasjede na prijestolje i bojno oružje prenese na ugarsko tlo, izbija i Gazi Husrev beg na površinu kao

---

[1]) Tadž. Tev. II. 239.

smederevski sandžak. Prvo Sulejmonovo poduzeće bilo je napereno proti Biogradu (1521.). Pošto je Ferhad paša Šibeničanin u Siriji svladao Džanberdi Gazaliju [1]) i tamo uspostavio red i mir, car Sulejman mogao je svom silom mirne duše pod Biograd saći i dovući od boja topove, da ga zauzme milom ili silom. U toj vojni kao sandžak smederevski Husrev beg je igrao jednu od glavnih uloga, za to mu je i povjereno carskim fermanom prije dolaska velikog vezira opsijedanje Biograda. Kad je veliki vezir Piri paša stigao pod Biograd, spremio je Husrev bega, da zauzme zemunsku tvrgjavu i tako prekine svaku svezu izmegju biogradskih branitelja i Ugarske. Tu tešku zadaću ispunio je dosta sretno i okretno. Zemun je branio hrvatski junak Marko Skobljić sa 400 šajkaša [2]) i više hajdučkih četa, koje su pritekle braniteljima u pomoć. Kad je Skobljić jednom prilikom s gradskih zidina razgo-

---

1) Hammer veli: po mletačkom historičaru Sanutu, da je bio rodom Slavonac „defunto di nazion Schiavon“. Gesch. d. osm. Reiches III. 9.

2) Klaić. Povj. Hrv. IV. 297. Pečujli I. 68.

varao s Husrev begom sruši se zid pod njim, pa ispane iz grada. Na to Husrev beg prileti sa svojim vojnicima i zasužnji ga. Megjutijem pogine mu dobar dio družine. Ostala posada s gradskim kapetanom preda se na vjeru (vira ile čikar) Husrev begu. Nu sultan tu vjeru protumači »vjerom očajanja« (imani je's), pa ih sve pogubi na otoku prama Biogradu. [1])

Nuhbetut-tevarih 55 str. pripisuje Husrev begu i osvojenje Šapca, al to ne će biti istina, jer nam sva druga savremena vrela, kojih imade na pretek, bilježe, da je urumelijski beglerbeg Ahmed paša osvojio poznatu utvrdu Šabac.

Pošto ovdje nije mjesto, da govorimo o osvojenju Biograda i to s dva razloga: prvo predugo bi nas zavelo, a drugo ne znamo pobliže u koliko je u tome sudjelovao Husrev beg. Biogradska posada napokon je podlegla i Turci su zauzeli grad.

---

[1]) Pečujli I. 68—69. Klaić veli, da je sultan pozvao Skobljića, da se poturči. Kad to nije htjeo, bacili su ga svezana pred bijesna slona, koji ga je zgazio. Povj. Hrv. IV. 297.

Iza pada Biograda Gazi Husrev beg zamoli Bali bega, da zamijene zandžake, na ime: da on njemu dade smederevski, kome je sultan pripojio još Biograd, Šabac i Zemun, a da on njemu ustupi bosanski. Bali beg pristane na tu zamjenu, a sultan je potvrdi svojim fermanom.[1]) To je najbolji dokaz Husrev begove simpatije prama Bosni i njezinim sinovima, a jasan dokaz njegova ugleda kod sultana i drugih vojskovogja.

Smrt bana Berislavića izmegju Bihaća i Korenice 20. maja 1520. osveti poraz Husrev begov kod Dubice. Osim toga junački hercegovački sandžak Mahmud beg Gazimihalović na svoju ruku zauze Knin[2]) i Skradin 1522.[3]) i tako otvori put novim osvajanjima u hrvatskoj Krajini,

[1]) Pečujli I. 71. ferman je izdan 15. septembra 1521. Hammer: Die Gesch. d. osm. Reiches III. 625.

[2]) Klaić. Povj. Hrv. IV. 320.

[3]) Vijest o zauzeću Skradina stigla je sultana u Jenji Šeheru, kad je kopnom vodio vojsku na otok Rod, a to je bilo oko 20. juna reč. godine. O zauzeću Knina nema ni spomena. Pečujli I. 72. Hammer tu vijest konstatira na osnovu više savremenih vrela: Spandagino, Dželal-zade, Solak-zade, Ferdi i Abdullatif. Die Gesch. d. osm. Reiches III. 20.

Primorju i Dalmaciji. Husrev beg, da ne zaostane za svojim susjedom, gledao je na svaki način, da se i on pokaže Carigradu doraslim svoje zadaće i pozicije. O njegovim namjerama iza povratka u Bosnu doznajemo iz pisma od 12. jula 1522., koje piše opat Andrija iz Topuskoga zagrebačkom biskupu Šimunu od Erdöda. Megju ostalim veli: »Prošloga dana pisao sam prečasnom gospodstvu vašem o gubitku Knina i Skradina; sada su pak Turci posjeli Klis i na nj udaraju. Prošle noći prenoćila su kod mene četiri čovjeka, koji su nazočni bili, kad su Turci opasali Klis i počeli na nj jurišati; ti ljudi pohitali su po pomoć pred kraljevsko veličanstvo.« Pri koncu istoga pisma veli: »Nadalje onoga pašu, koji osvaja gradove nutarnje Hrvatske, zovu pašom mostarskim; drugi je paša bosanski, koji se sprema osvajati grad Bihać. Kažu, da je njegova vojska brojna. Znadem, da će jedan dio vojske opasati Bihać, a drugi dio kušaće pustošiti sve krajeve megju Unom i Savom.[1])

---

[1]) Klaić: Povj. Hrv. IV. 320.

Ne zna se: je li Husrev beg te godine obsijedao Bihać, ali imade vijesti, da su bosanske i hercegovačke čete haračile po Dalmaciji i Hrvatskoj. Čini se, da im uspjeh ovaj put nije bio okrunjen ni osvajanjem, ni bogatim plijenom. Na pritužbu mletačkog zastupnika u Carigradu dobili su zapovijed uz prijetnju i bosanski i hercegovački sandžak, da ne diraju u mletački posjed.

Imade jedna vijest, da je glavom Husrev beg 1522. obsjedao Jajce sa Sinan pašom, namjesnikom manastirskim i Balibegom, namjesnikom smederevskim i to punu godinu[1]) i šest mjeseci. Ta je vijest po svoj prilici zamijenjena s onom, koja se dogodila tek 1525. ili je identična s pričom o varci jajačkog bana Petra Keglevića, kad je na kolo jajačkih djevojaka namamio Turke i malom posadom grdno ih nabrzio i isjekao.[2]) Do duše to Asboth drži pričom, ali odmah na to nadovezuje: »Sigurno je, da je prva turska vojska pretrpila poraz i paša je bio

[1]) Asboth: Bos. u. Herc. 403.

[2]) Klaić: Povj. Hrv. IV. str. 394. Azboth B. u H. 404.

prisiljen dovesti pod Jajce novu vojsku od 20.000; Petar Kegljević opet mu se opre, dok mu nije Krsto Frankopan 11. juna 1525. i t. d. kako ćemo kasnije čuti priteko u pomoć. Spomenutu priču bez ikakove primjedbe primio je Klaić u svoju povjest.

Pošto turski povjesničari o tome opsjedanju Jajca ništa ne bilježe, a ugarski se razilaze u vremenu, kad se dogodilo u opće,[1]) mi ćemo uzeti, da nije ništa ni bilo.

Po izvješću mletačkog providura Jeronima da Canale u avgustu 1523. turci su silazili pod Udbinu, znamenitu utvrdu bana Ivana Karlovića — Krbavskoga, odakle su se po svoj prilici vratili neopravivši ništa. U pismu nadvojvode Ferdinanda od 6. decembra rečene godine, koje je pisano iz Nürnberga na ruke šure mu kralja Ljudevita, stoje slijedeći redci: »Obaviješteni smo po različitim listovima, kako su turci pred malo dana opet provalili u Hrvatsku, pa popalivši (zemlje) i odvedavši ljude u

---

[1]) Klaić tu priču stavlja prije vojne na Biograd dakle u 1520., Asboth u 1522., a Hammer u početak 1525.

roblje povratili se u svoja zakloništa. Ali nije im dosta, i ne će mirovati, nego će takogjer na pretužnu Hrvatsku tako udariti, da je napokon pokore.«

Te riječi potvrgjuje i hrvatski knez Ferdinand Frankopan, koji u pismu od 20. januara 1524. javlja iz grada Ozlja ljubljanskom viceregentu, kako su turske čete od 11. novembra 1523. do to doba osam puta osvanule pod stolicom oca i brata njegova kao i pred njegovim gradom.

Megu tijem prije mjesec dana u decembru 1523. opet su turske čete došle pod Ostrovicu, zauzeli i u nju smjestili jaku posadu. Pad Ostrovice bio je golem udarac ne samo za bana Ivana Karlovića, nego i za hrvatsko kraljestvo i čitav kršćanski svijet.[1])

Iz toga svega vidi se, da Husrev beg i ako nije sam ratovao nije plandovao kroz prve dvije godine, nego neumorno radio, da oslabi moć hrvatskih velikaša i tako pripravi tlo za buduća osvajanja u Bosni i

---

[1]) Klaić: Povj. Hrv. IV. 326.

izvan nje. Prama primjeru svojih predšastnika nije zanemarivao ni diplomatske operacije, da baca kamen smutnje megju hrvatske velikaše i dostojanstvenike. To je njemu sigurno glagje išlo nego drugome. Kao član od starine plemenita roda i po tankoj krvi bližnji rogjak carske kuće, uživao je ugled megju velikašima susjednih zemalja, koji su mnogo pazili na starinu roda i plemena. O tima diplomatskim pregovorima imade podataka u raznim arkivima i drugim vrelima za historiju onoga doba. Mi ćemo se samo poslužiti s govorom kneza Frankopana, koji je uživao veliki glas ne samo u Ugarskoj, nego u cijelom kršćanskom svijetu. Stari knez Bernardin Frankopan 19. novembra 1522. držao je govor pred njemačkim saborom u Nürnbergu. Izmegju ostaloga rekao je, da mu osobitu brigu zadaje bosanski paša (Husrev beg) kojemu je odbio ponudu, da se pokori sultanu.[1])

[1]) Klaić: Povj. Hrv. IV. 302. O pregovorima hrvatskih velikaša s bosanskim sandžakom. Ibidem str. 316 i 317.

U koliko je Husrev begu uspjelo za rukom, da skloni hrvatske knezove na priznanje turskog gospodstva, nije mi poznato, ali da je bilo izgleda na uspjeh više je nego sigurno, jer osobno njega s bosanskom vojskom prve dvije godine ne nalazimo ni u plačkanju, ni kod osvajanja gradova. Javlja se do duše, da će saći glavom sad pod Bihać, sad pod Krupu, sad u Hrvatsku, da je robi i pali, ali to su bile sigurno puke prijetnje, da prestraši susjedne velikaše, koje je htio na fin način skloniti na plaćanje harača. Manje čete, koje su harale po Hrvatskoj predvodili su: ili njegove vojvode, ili subaše iz pograničnih nahija. Osvajanja na jugu Velebita, kako nam je poznato poduzimao je ratoborni hercegovački sandžak Mahmud beg Gazimihalović sa svojim vojvodama Begtašom i Mustafom. Provale u Kranjsku i Hrvatsku 1522. preduzimao je (po svoj prilici zvornički sandžak) Ferhad beg Gazimihalović. Iz svega toga slijedi: ili nema vijesti, ili u opće Husrev beg u prve dvije godine svoga begovanja nije nikakove veće

ratne operacije poduzimao ni proti ugarskog posjeda u Bosni ni izvan Bosne.

I obsijedanje grada Klisa u februaru 1524. poduzeo je vojvoda hercegovačkog sandžaka Mustafa, koga 10. aprila rečene godine prisili na uzmak Petar Kružić priskočivši s ovećom vojskom Klisu u pomoć. Navalu na Udbinu; Obrovac i druge gradove kneza Karlovića iste godine poduzimali su azepi iz Knina i Ostrovice. Grad Karlobag su oplijenili i zasužnjili knezove Ivana i Gašpara Perušića, kneza Ivana Posedarskog i kneza Grgura Banića skradinski azapi na svoju ruku.

Ja, šta je radio Husrev beg 1524.? O tome turska vrela šute, samo ugarski povjesničari tvrde. da je tijekom te godine sa svima četama bosanski beg bdio nad gradom Jajcem, da mu ni od kud ne dogje hrane ni džebhane i tako, da ga prisili glagju na predaju[1]). Pokuse iz Hrvatske, da se Jajce obskrbi hranom, pod vodstvom Mihajla Tureka i Petra Keglevića, sretno je osujetio.

[1]) Klaić: Povj. Hrv. IV. 339.

Posada jajačka, kako se razabira iz pisma Krsta Frankopana, koje je u Budimu pisano 24. juna 1525., a upravljeno u Mletke na ruke patricija Dandola, bila je u skrajnjoj nevolji. Tu se veli, da su pojedeni svi konji i da su djeca bacana u Vrbas, samo da ne umiru od gladi. Dalje piše: »Čuvši bosanski paša od zarobljenika za tu skrajnju bijedu Jajčana, pomislio je, da je sada došlo vrijeme, da se jednom željenim uspjehom ovjenča mnogogodišnje nastojanje Turaka, te je onda pozvavši u pomoć hercegovačkog sandžaka počeo na sam grad udarati iz sedam velikih topova i stao potkapati gradske zidine sa dvije strane, podjedno ipak strogo pazeći na ono mjesto u dolini, gdje je našima bio put zakrčio. O svemu tome donio je glase kralju Ljudevitu Jure Mrsić, koji je nekako izmegju turskih straža od Jajca srećno pobjegao«[1]).

Iz istoga pisma saznajemo još i ovo: »Vjerni sluga svoga gospodara učinio je doista, što je samo mogao, jer je ne samo po-

---

[1]) Klaić: IV. 340.

namjestio mnoge pješačke i konjaničke vojske na putu, koji vodi k Jajcu, nego je taj put našima posve zakrčio, učinivši u uskoj i strmoj dolini, koja ide prama Jajcu, zasjeke i prokope, i postavivši ondje dovoljan broj momčadi s različitim ubojitim oružjem. Za to baš nijesu mogli donijeti Jajčanima nikakove pomoći ni valjani inače vitez Mihajlo Turek, koji je imao vojske više hiljada, niti plemeniti Petar Keglević, a ni banovi Franjo Baćani i Ivan Tah, kojima je bilo poslije naloženo i koji su u tu svrhu dobili priličnu četu.« [1])

Tako Frankopan o obsadi Jajca, a ugarski historičari [2]) navode još, da su ovaj put kod obsade Jajca pomagali Husrev bega sandžak manastirski Sinan beg i smederevski Bali beg i vele, da je Jajce branio Petar Keglević. To mi se sve čini, kako sam gore spomenuo kod obsade od 1520. ili 1522.,

[1]) Klaić: Povj. Hrv. IV. 340.

[2]) Po Istvanfiju i Katoni Hammer III. 51 i Asboth: B. u. H. 403. Ovaj pošljednji Sinan bega zove „Pascha von Epirus" a prvi „Sandschak beg von Manastir.

nejasno, zbrkano ili zamijenjeno. Frankopanovo je pismo najsigurnije vrelo o toj obsadi Jajca, jer je on kao vojskovogja, koji je u istinu Jajcu donio hranu, bio dobro upućen u sve prilike; on je morao znati s kijem ima posla, za to veli, da je bosanski paša dozvao u pomoć hercegovačkog sandžaka, a druge ne spominje. Osim toga kaže, da je Petar Keglević kušao proturiti hranu u Jajce, dakle nije mogao biti na čelu posade u Jajcu, kako to tvrde spomenuti ugarski historičari.

Toliko samo radi razjašnjenja, a sada pregjimo na stvar. U državnom vijeću u Budimu polovicom aprila 1525. bi zaključeno, da se Jajce što prije obskrbi s hranom, i ta zadaća zapade Kneza Krsta Frankopana, koji je 8. juna na čelu 16.000 ugarsko-hrvatske vojske prešao Savu i treći dan došao u Jajce. Veli se, da su ga turske čete usput uznemirivale, i da je došlo do više omanjih čarkanja na pohodu i povratku. Dakako ko uvijek »Turaka je izginulo mnogo, dapače

www.bosanskehistorije.com

i odličnijih, a od Krstine vojske samo 30 ljudi.« [1])

O tome dogagjaju i o Frankopanovoj ekspediciji do Jajca u turskim izvorima nema govora; a za što? Turski kroničari bilježe samo važne dogagjaje i bitke, a preko neznatnih prelaze kao da nijesu ni bile, jer njima pred očima lebdi povijest cijeloga turskoga carstva, a manje zgode u pojedinim pokrajinama ignoriraju. Za to se samo po turskim izvorima ne može ni sastaviti pregledna slika ni jedne oveće periode iz naše prošlosti, pa ni slika Gazina begovanja u Bosni. Svaki, koji se stručno bavi bosanskom historijom, mora biti manje više upućen na mletačke, ugarske i austrijske povjesničare, nego na turske. Možda u carigradskom arkivu i mnogim neobjelodanjenim turskim vrelima imade dosta podataka za našu povijest, ali to je sve danas terra incognita, jer se ništa na tome ne radi. Za što se bagateliše ovo mračno doba naše povjesnice, za što se ni jedan filir nije do

[1]) Klaić: Pov. Hrv. IV. 342.

sada potrošio, da se na vrijeme spasi, što propada i što mora propasti danas ili sjutra? To je zagonetka, koju bi možda mogli odgonetnuti samo veliki diplomati, koji znaju dobro razlikovati: šta smrdi, a šta neugodno miriši.

U koje doba, ne zna se, ali sigurno ove godine 1525. odigrao se jedan dogagjaj na bosanskom teritoriju, koji je Husrev bega mogao dovesti u veliku nepriliku. To je još i danas manje — više ne riješena zagonetka na tapetu historičara, premda je poznati pisac Hammer sa svojom disertacijom »Memoire sur les premieres relations diplomatiques entre la France et la Porte[1]), sakupio dosta podataka za riješenje.

Taj dogagjaj zbio se ovako: poslije bitke kod Pavije 24. februara 1525., u kojoj je njemački car Karlo V. ne samo razbio francuskoga kralja Franju I., nego ga još i zarobio, zaputilo se prvo francusko poslanstvo preko Italije, Hrvatske i Bosne u Carigrad.

[1]) Journal asiatique T. X. p. 19. Zinkeisen: Gesch. d. osm. Reiches in Europa II. 940—644.

Ko je to poslanstvo opremio ili Franjo sâm ili njegova majka Louise d' Angouléme ne zna se sigurno, ali je kod historičara pretežnije mišljenje, da je to majka učinila na svoju ruku. To poslanstvo je orobljeno i poubijano u Bosni negdje oko Kamengrada.

Pitanje je: ko je izveo to nezakonito djelo i ogriješio se o megjunarodna prava poslanika. Neki hoće pošto — po to da taj grijeh svale na vrat Husrev begu, na ime: da su Bošnjaci, stari grabežljivci po njegovu nagovoru ubili poslanika s dvanaest drugova i oteli im dragocjene darove, koje su nosili sultanu. Megju ostalim darovima nalazio se i jedan rubin (jakut) od velike vrijednosti, koga je Franjo I. još u bitci kod Pavije nosio na ruci, i koji je u velikog vezira Ibrahim paše bio na prstu, kad je god. 1533. poslanicima kralja Ferdinanda I. ljuto predbacivao postupak carev (Karla V.) prama kralju Franji I.

»Nad tim umorstvom poslanika — zgodno primjećuje Zinkeisen, lebdi svakako gusti neprozirni mrak. Možda ne će čovjek po-

griješiti, ako uzme, da su u tome, barem indirektno, sasma drugi prsti pomiješani, osim puke grabažljive naravi bosanskih turaka. Jer istom četrnaest dana poslije bitke kod Pavije, ne bijaše više tajna na Ferdinandovu dvoru, da je Franjo I. polagao sve nade u sultanovu pomoć. U tome smislu po svoj prilici već prije one katastrofe, u kojoj je pao u sužanjstvo, poduzeo je korake, koji nijesu ostali bez uspjeha. »Meni je došlo do ušiju, — piše kralj Ferdinand 14. marta 1525. svome bratu caru Karlu iz Insbruka, da je francuski kralj pregovarao s Krstom Frankopanom o tome, da s jedne strane on sa svojim četama, a s druge strane pomoću Turaka iz Bosne, koja graniči s Hrvatskom provale u moje zemlje Kranjsku i Štajersku i mene zapletu u rat. Pošljedica je toga, da su ti Turci provalili u moje spomenute zemlje i nešto štete nanijeli, koja bi bila još viša, da prije toga nijesam poduzeo neke mjere«[1].

[1]) Zinkeisen: Gesch. d. osm. R. in Eur. II. 641—642.

Sva je prilika, da u tome grmu leži zec. Mi ne ćemo braniti Husrev bega ni Bošnjake od te lukavo izvedene potvore, jer o tome dogagjaju nema nikakovih vijesti u turskim vrelima, koja imadem pri ruci. Samo ću napomenuti, da misija Ivana Frankopana, poslanika francuskog kralja, nije mogla opteretiti Husrev bega, jer je on i dalje ostao namjesnik u Bosni. Isto je tako izvješće austrijskih poslanika Jeronima Zadranina i Kornelija Scheppera od 1533. da im je veliki vezir pokazao poznati rubin, koji je francuska kraljica opremila sultanu po prvom poslanstvu, vješto skovano, da se u povjesti zamete trag pravome krivcu.

Neka mi štovani čitatelji ne zamjere što se osvrćem i na neznatne zgode u našim krajevima. U tima neznatnim zgodama ogleda se djelovanje bosanskog namjesnika, koji polahko, ali trijezno pripravlja tlo ne samo za osvojenje ugarskog posjeda u Bosni, a poglavito Jajca, koje ne bješe moguće zauzeti oružanom rukom, nego za velika poduzeća u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji.

Spomenuta Frankopanova ekspedicija do Jajca produžila je samo na neko vrijeme opstanak ugarskih posada u Bosni, inače nije imala nikakova drugog uspjeha.

Husrev beg je proračunano i dalje uznemirivao jajačke zatočnike i pogranične hrvatske i dalmatinske gradove, da ih malo po malo slabi i pripravlja za kapitulaciju, kako ćemo čuti tijekom ove raspravice.

Tadanje prilike u susjednim zemljama Bosne, a poglavito u Hrvatskoj, bile su jako žalosne. Cijeli je narod podijeljen u tri manje više jednake stranke i to: ugarsku, austrijsku i tursku. Ova zadnja stranka nastala je pod pritiskom sile, a organizirao ju je Husrev beg neprestanim prijetnjama i provalama u posjede moćnih velikaša.

Koliko nam je poznato neposrednog saobraćaja osim putovanja Ivana Frankopana u jeseni 1525. kao frankopanskog poslanika, nije bilo nigda izmegju hrvatskih velikaša i Carigrada, nego je moralo ići posredno i to preko bosanskog namjesnika; za to mi sve djelovanje u ovo vrijeme pripisujemo

Husrev begu. Da su Turci imali sada prilično jaku stranku u Hrvatskoj, o tome nema dvojbe. Iz pisma ugarskog kralja Ljudevita od 15. decembra 1525. koje je upravljeno na ruke bana Baćana stoje i ovi redci: »Ovih dana poslali su nama knezovi i ostatci plemića naše kraljevine Hrvatske svoje poslanike, preko kojih sam razumio, da se oni kane s Turčinom načiniti.«

Malo za tijem na saboru u Križevcima dne 25. januara 1526. hrvatska gospoda očekuju turskoga poslanika, da s njime pregovaraju, ali on nije došao. Sabor se odgagja do polovice februara.[1] Zastupnik turski nije došao na sabor, jer je car Sulejman već prije zaključio, da sagje u Ugarsku i da se ogleda s kraljem Ljudevitom.

Za što je Husrev beg iste godine u aprilu udario na posjed kneza Ivana Karlovića i obsjeo mu grad Krupu, ne zna se sigurno, ali se misli, da je bila osveta po srijedi, jer je spomenuti knez u zadnje doba udrio u druge diple priključiv se stranci,

---

[1]) Klaić: Povj. Hrv. IV. 396—397.

koja je radila, da pošto po to okruni austrijskog nadvojvodu Ferdinanda bosanskim kraljem i tako ga zaplete u prilike na slavenskom jugu. Husrev beg nije džaba dobio prigjevak Hasum (osvetljivi neprijatelj). Nu još je vjerojatnije, da je Husrev beg usput izveo tu demonstraciju knezu Karloviću, jer imade vijest, da je dobio zapovied iz Carigrada, da provali u Hrvatsku i Slavoniju, pa ih opustoši uzduž i poprijeko, i tako pomrsi račune hrvatskim knezovima, koji su se u velike spremali, da priteku ugarskoj vojsci u pomoć, koju vodi glavom kralj Ljudevit II. Jagelović. 25. ramazana 932. (5. jula 1526.) kod Kupe pregje Savu s hercegovačkim sandžakom Murat begom u pratnji 20.000 spahija i zajima, pa usput načini grdan kvar rečenim zemljama. Prvi dan bajrama stigao je pod Zemun i poklonio se Sulejmanu, a četvrti dan po carskoj naredbi provalio je u Srijem, da ukloni s puta kaločkog biskupa Tomorija, koji se tu bješe utvrdio. Ta ekspedicija urodila je bogatim uspjehom. Tomorija su potisli iz Sri-

jema i ništa manje nego deset srijemskih tvrgjava osvojili bosanski begovi.[1]) Po Hammeru te su utvrde ovo: Grgurevac, Berkasovo, Sotin, Mitrovica, Ireg, Čerević, Vukovar, Rača, Kopanik i Erdut.[2])

U opširno opisivanje muhačke bitke mi se ne ćemo upuštati, nego ćemo se ograničiti samo na djelovanje Husrev bega i bosansko-hercegovačkih spahija.[3])

Na sred földvarske puste diže se dosta visok brežuljak, koga su Turci prozvali Carevo brdo (Hunćar-tepesi). 29. augusta 1526. oko podne sultan Sulejman I. popne se na taj brežuljak, da gleda: kako se vojska smješta. Tu mu se brzo postavi prijestolje. Kad veliki vezir Ibrahim paša sredi rumelijsku vojsku, popne se na brežuljak, pa stane pokraj cara, koji mu naredi, da sas-

---

[1]) Hammer: Die Gesch. d. osm. Reiches III. 56.

[2]) Ibidem 636. To je sastavio po turskim izvorima: Pečevi, Kemalpaša-zade i Ferdi.

[3]) Koga zanima može naći opširan opis u „Tarihi-Pečevi“ I. 84—117, u Klaića: Povjest Hrvata IV. 348—358,“ u Hammera: Gesch. d. osm. Reiches III. 54—65“ u Evlija-Čelebi: „Sijahatnama VI. 190,; za tijem u tarihima: Ferdije, Alije i Dždlal-zadeta,

tavi u njegovoj prisutnosti ratno vijeće od serhatskih begova.[1]) Ibrahim paša odmah razašalje čauše, da pozovu sandžake Husrev bega bosanskog, Bali bega smederevskog, Murat bega hercegovačkog i Sinan bega zvorničkog. Prvi dogje Husrev beg. Ibrahim paša stojeći na nogama u kolu ostalih vezira reče: »Beže od Serhata! naš svijetli patišah hoće, da se s tobom posavjetuje. Eto to je muhačko polje, neprijatelja još nema; šta je tvoje mišljenje?«

Husrev beg odgovori: »Svijetli patišahu, kad ratujem u Serhatu, vazda pitam za savjet iskusne starce. Svojom glavom ništa ne poduzimam. Ako zapovijedate, odmah ću otići posavjetovati se i saopćiti vam njihovo mnijenje.«

»Te savjetnike dobavi ovamo« — naredi mu sultan.

Na to Husrev beg dovikne po imenu jednog svog agu, koji stajaše na podnožju brežuljka i reče: »Hajde brže bolje zovni

---

[1]) Ime serhat s početka se protezalo na Bosnu, Hercegovinu i Srbiju; kasnije se proteglo na Ugarsku i Slavoniju.

starog alajbega, Kara Osmana, Mehmed-subašu, Adula Tuca i Balaban-čeribašu i kaži im da ih car zove na zdogovor.«

Istom bješe aga zamakao u vojsku, kad evo ti staroga junačine Adula Tuce, gdje dojaha pod brežuljak. Preko pleća prebacio pancijer, kabanicu svezo u terkiju, na glavu natuko kacigu, bijel ko ovca, obrijane brade, ali velike brčurine strše mu mimo kacigu, da dušman misli e su dvije ubojite strijele.

Misleći Husrev beg da ide na poziv, dovikne: »Hodi Adule, sretni padišah je zapovjedio, da učinimo vijeće.«

Adul u svojoj rastrešenosti dobaci lakonički ispod brijega. Od viječanja ima li što preče? Stari alajbeg me do tebe opremio; pokazuje se neprijateljska vojska; čarkadžije već zameću kavgu. Idi da se nagješ pod tvojim sandžakom, da razrediš vojsku na alaje!« Kad to reče, obode konja, pa ode družini.[1])

---

[1]) Sve je to glasoviti Ibrahim ef. Pečujlija zabilježio iz usta našega učenoga zemljaka šeha Alidede, koji je sudjelovao u muhačkoj bitci. „Tarihi Pečevi I. 90—91.

Na to Husrev beg uzme riječ: »Svijetli patišahu, iskustvo nas uči, da se silnoj navali — teško oružanih i u redove zatvorenih neprijateljskih konjanika — teško odolijeva. Osim toga pogibelj prijeti, ako probijeni redovi budu potisnuti na municiju (muhimat); za to bih ja savjetovao, da se municija skloni na sigurno mjesto, da se bojni redovi otvore i propusti neprijateljska sila unutra, da joj možemo udariti sa strana.«

Sultanu se dopane taj predlog, pa odmah izdade naredbu, da se municija odzad skloni na sigurno mjesto.[1])

Dok je sultan idući od alaja do alaja dovu činio i osokolio svu vojsku, Husrev beg diže bosanske konjanike, pa sa smederevskim sandžakom Bali begom Jahjapašićem, koji je imao sa sobom četiri hiljade atlije (konjanika) obigju zapadno iza Nyarada ugarsku vojsku. U času, kad su ugarski oklopnici potisli prve redove oklopnika, koje je predvodio veliki vezir, Husrev beg i Bali beg na čelu 12.000 konjanika udare odzada i

---

[1]) Hammer: „Gesch. d. osm. R." III. 58—59.

ko bujica cijelu ugarsku vojsku potisnu naprijed. Tako u neprijateljskoj vojsci nastane cijela zbrka. Bošnjaci i Smederevci odijelivši od nje desno krilo, gdje se nalazio i kralj, obore se na njega svom silom i potisnu ga u bijeg. Što ne poginu od britke sablje, to zaglavi u močvarama.

Narodna predaja veli, što je veoma vjerojatno, kada se uzmu prilike u obzir, da je jedan bosanski spahija donio kraljevu okrunjenu glavu pred sultana, koji je u velikom ushićenju poviknuo: »Išti šta hoćeš« (dile ne dilersin). Na to je odgovorio čestiti i pošteni spahija, kome je više lebdio pred očima narodni interes, nego njegov vlastiti. »Patišahu, daj nam samo po muhura, da radi timara ne dolazimo čak u Carigrad.« Na to je sultan naredio, da se u Bosni osnuje timar — tefterhana.[1])

[1]) U istinu Bosna je imala mimo-ostale vilajete svoju timar-tefterhanu; davno je stekla tu povlasticu, ali kada i za što, nijesam mogao do sada nigdje u povijesti naći. Možda su sve skupa bosanske spahije svojom zaslugom u toj bitci izvojštili tu veliku povlasticu, pa narodna tradicija kao obično svela na jednu osobu i dovela u savez s kraljevom glavom.

Evlija Čelebi po pričanju umirovljenog muteferrika Alijage Kore, koji je u vrijeme muhačke bitke bio carski silahdar veli: »Zbilja car je imao (u boju na Muhaču) stotinu hiljada vojnika, ali u toj bitci u istinu igralo se sa sabljom (vigjelo je posao) samo 12.000 vještih vitezova.«[1]. Nema sumnje, da su ti vitezovi, kako se razumije iz ovih savremenih izvora, bosanski i smederevski vitezovi, koje su predvodili Gazi Husrev beg i Gazi Bali beg Jahjapašić.

Kad je sultan sjutra dan ragledao grdno razbojište vraćajući se kroz vojsku, zapne mu za oko jedan čador od crvene čohe, koji se naročito odlikovo izmegju drugih formom i bojom, pa dotjera konja na domak. To je bio čador starog bosanskog alajbega Džafer bega Alajbegovića; starac bješe stao na selamluku. Sultan rekne velikom veziru: »Zovni ga, pa ga upitaj, šta sada misli.« Ibrahim paša dovikne: »Stander amo, stari alajbeže!« Kad dogje do njih, reći će Ibrahim paša: »Hvala Bogu naš sretni patišah izvojšti

[1]) Sijahatnama VI. 192.

i ovu veliku bitku; šta misliš da treba sada raditi, pita te njegovo veličanstvo. Alajbeg se okrene prema caru, pa istrese ko iz rukava ogusku poslovicu: »Care, u svinjaru ne smije ostati prase.«[1]) To se sultanu dopane, pa se nasmije i saspe alajbegu šaku dukata.

S muhačkog polja krenuo je sultan ravno u Budim, odakle je nakon 14 dana boravka krenuo put Carigrada. Na tom cijelom putovanju kroz Ugarsku Husrev beg je s Bošnjacima čuvao zaljegje cijele vojske. Nekakav harambaša Radić[2]) na čelu brojne čete uznemirivao je putem turske komore i nanio puno štete. Nedaleko od Titela beg mu zapne busiju, pa posiječe harambašu i uništi mu svu četu. Uz mnoga prijašnja odlikovanja za vrijeme ove ekspedicije u Ugarsku i ovaj put ga sultan odlikova javnom dovom (blagosovom) i skupocjenom odorom.

---

[1]) Pečujli: I. 95—96. Ta rečenica glasi: „Domuzun odžagunde čodžugi olmasun."

[2]) Ibid. 101. bilježi ga Zluradić, a Hammer ga zove Radović. Gesch. d. osm. R. III. 64.

U bitci na muhačkom polju zadan je smrtni udarac samostalnosti ugarske kraljevine. Kralj Ferdinand i moćni erdeljski velikaš Ivan Zapolja jagme se za oboreno kraljevstvo. Prvi kao rogjak poginulog kralja ističe svoje pravo na ugarsku krunu, a drugi kao narodni kandidat bori se za istu. Gradovi u Bosni, koje su Ugri posjedovali, ostadoše izloženi sudbini i prepušteni Husrev begu na milost i nemilost. Negdje odmah iza muhačke katastrofe Petar Keglević predade Jajce Ferdinandu, koji ga povjeri svojim kapetanima Grbonogome i Kacijaneru.

Ferdinand, da očuva stečeni posjed u Bosni i da odvrati sultana od Zapolje, koliko se vidi iz njegovih pisama, gledao je da dobije na svoju ruku serhatske begove i to Husrev bega i Bali bega Jahjapašića. U jednom pismu od 14. februara 1527. piše baronu Polheimu, da mu nagje dvojicu povjerljivih ljudi, koji će uručiti pisma i instrukcije rečenim begovima. Ako riječi i razjašnjenja -- veli se tude, ništa ne po-

mognu, neka im ponudi od 3—6000 dukata[1]) za njihove usluge, ako kod sultana isposluju, da Zapolji ne dade nikakve pomoći. Isto tako u mjesecu julu rečene godine nalazi se jedan koncept pisma Husrev begu, koje mu možda nije ni došlo do ruku.[2])

To je takogjer dobar dokaz, da je Husrev beg i kod bečkog i carigradskog dvora uživao velik ugled, dok sam kralj Ferdinand na njegovo prijateljstvo i zagovor polaže toliku važnost.

Je li Husrev beg poduzimao kakve korake proti Jajcu i drugim gradovima u Bosni u god. 1527. ne imade nikakovih vijesti. Znamo samo ovo, što bilježi Hammer: »Skoro nijedan divan zadnje zime (dakle koncem 1527. i početkom 1528.) nije se obdržavao, a da se u njemu nije pronijela

---

[1]) Kraljica Marija, kako se vidi iz jednog pisma tu je svotu premalenom držala i savjetovala, da im se ponudí veća svota.

[2]) Zinkeisen: Gesch. d. osm. R. in. Eur. III. 658. — Po Gevayovim „Urkunden und Aktenstücke" Wien 1840.

vesela vijest o osvojenju kakova grada u Bosni, ili o sretnoj ekspediciji u Srijemu.[1])«

Hammer po Istvanfiju veli, da je Husrev beg sa smederevskim sandžakom Mehmed begom Jahjapašićem obsjeo jajačku tvrgjavu, koju im je na vjeru predao kukavica Stjepan Grbonog, dok je drugi kapetan Ivan Habordanski borio se s ranama, koje je dobio u dvoboju s Kasim vojvodom. O tome obsjedanju turska vrela ne bilježe ništa, dočim Pečujlija o padu Jajca pripovijeda slijedeće: Godine 934. (1528.) grad Jajce, koje bješe sultan Fatih 866. (1463.) osvojio i u njega postavio dizdara s posadom i koje je nakon dvije godine, kad su Turci klanjali džumu, izdajstvom okolišnje raje palo u šake dušmanima, došlo je opet nakon 68 god. u tursku vlast. Jednome od Husrev begovih vojvoda[2]) dogje vojnik od jajačke posade, pa mu javi, da se u jajačku tvrgjavu može unići na porušenu kapiju po-

---

[1]) Gesch. d. o. R. III. 71. Po Ferdiji str. 146. (rukopis.)

[2]) Muvekit veli, da je to bio Murad beg. Tar. dij. B. 35.

moću merdevina. To vojvoda javi Husrev begu, ali bojeći se, da stvar ne izbije na površinu, dok Husrev beg prispije, uvuče se kradom po noći na spomenuta vrata i zauze spomenutu tvrgjavu. Vijest o zauzeću Jajca Husrev bega stigne na putu. U ushićenju sjaše s konja, pa s cijelom hormom i oružjem, što se bješe zavrnulo na njemu, pokloni ga glasonoši.[1]) Muvekit veli, da je taj veseli glas donio sam provodić i da mu je dao još ćurak od samura i dobar bakšiš.[2]) Vijesti o padu Jajca odnio je u Carigrad Husam vojvoda, kome Sulejman kao dar pokloni kapetanstvo u Jajcu.[3])

Čim su se glasovi pronijeli o padu Jajca, svi su ostali gradovi u Bosni, koje bješe prije 64 godine osvojio kralj Matijaš, predali su se ili milom ili silom. Što više banjalučki kapetan Andrija Radović pobjegao je prije nego je Husrev beg došao pod Banjaluku. Ti gradovi po Hammeru jesu ovi: Bijelo Jezero, Obrovac, Sokol, Levač, Se-

[1]) Tarihi Pečevi I. 130.
[2]) Muvekit: T. d. B. 35.
[3]) Evl. Čelebi: „Sejahatnama“ V. 502.

repvar[1])(?) Aparuč(?) Perga, Bočac, Greben u Bosni, Udbina, Lika i Krbava u Hrvatskoj, Modruše i Požega u Slavoniji i Vrana u Dalmaciji.[2])

I ove su godine Turci išli u pohode ne samo hrvatskoj krajini nego i gradovima oko Kupe i Korane da traže belaja. Pod gradom Belajem dogodila se 5. oktobra 1528. strašna bitka izmegju turaka i kranjsko-hrvatskih četa. Turke, kojih je bilo do 5000 vodio je paša bosanski, a Hrvatima su zapovjedali ban Ivan Karlović, te braća Vuk i Krsto, knezovi Frankopani od Brinjske ili Tržačke loze. Nakon kreševa od dva sahata turci su sa znatnim gubitkom potisnuti natrag. Veli se: da ih je do 700 ostavilo kosti na belajskom polju, a bosanski paša i udbinski kapetan, da su tada teško ranjeni.[3])

---

[1]) Valjda Varcar.

[2]) Gesch. d. o. R. III. 72. po Istvantiju, Kreseliću i Farlatiju. Nu kako ćemo poslije čuti Požega i Modruše su pale drugom prilikom, a Udbina i Krbava znamo, da su prije pali u Turske šake. Osim toga gradovi Serepvar i Aparuc meni su nepoznati, pa ne zvuče po bosanski.

[3]) Lopašić: „Oko Kupe i Korane“ str. 48.

Slijedeće godine nalazimo opet Husrev bega s Bošnjacima kod osvojenja Budima i obsijedanja Beča. I ovaj put povjerena mu je teška zadaća, da čuva zalegje cijele vojske od neprijateljskog napadaja na putu. Kod obsade Beča logor mu je bio pred Bečkim brdom (Wienerberg) i protezao se sve do grada. Pred Schottenthorom prama Döblingu nalazio se logor hercegovačkog sandžaka Kapetan Sinan paše. Kad je sultan počeo obsadu Beča veli Hammer, da su Bošnjaci mislili prirediti dobru berbu u vinogradima rečenog brda, za tu su napustivši obsadu osvetili se na stanovnicima u Heiligenstadtu priredivši im opći pokolj. Hercegovci su čedniji bili, jer su ubili samo jednog svećenika i u Döblingu spalili porezne knjige.[1])

Naredne godine 1530. opet nalazimo Husrev bega i hercegovačkog sandžaka Murat bega u Ugarskoj, gdje sa smederevskim sandžakom Mehmed begom Jahjapašićem idu Zapolji u pomoć, kojega bješe

---

[1]) Gesch. d. o. R. III. 91.

obsjela austrijska vojska pod zapovjedništvom generala Rogendorfa. Došavši do Muhača,·· čuju, da je dignuta obsada. Husrev beg se vrati natrag, a Murat beg s Jahjapašićem pod izlikom, da proganjaju Austrijance provašere malo po zapadnom dijelu Ugarske i saberu tako bogati plijen, da je Zapolja proplakao, kad ga je vidio i rekao: »Neka Ferdinand pred Bogom za to odgovara!«[1])

Naredne godine 837. (1531.) dovršena je jedna džamija u glavnom gradu Bosne u šeher Sarajevu. Pošto je najmonumentalnija gragjevina u srcu naše zemlje, mislim, da ne će biti suvišno ovom prilikom malo se opširnije s njome pozabaviti.

Na sred grada Sarajeva, sa svih strana oku na vidiku, diže se u vis prekrasna džamija. Kad od Gjulagina hana zakreneš u avliju (dvorište), pukne ti pred očima prizor orientalnog romanticizma. S lijevu

---

[1]) Pečujli: I. 156—168. Cura, dječaka i drugog roblja bilo je do 15.000. Dragocjenim stvarima i srebrenu posugju nije bilo kraja.

stranu odmah do vrata skriva se priprosta kućica, sagragjena za bekčiju (čuvara) džamije. Napram tebi stoji krasno izragjeno turbe (grobnica), u kome na vijeke počiva carski sestrić Gazi Husrev, beg od Bosne, osnovatelj Begove džamije i veliki dobrovor grada Sarajeva. Okreneš li se na desnu stranu, vidiš bujnu mješavinu divne prirode i umjetnoga sjaja.

Na sred avlije širi grane na četiri strane velika lipa, staro mjesto za sarajevske idile.

Njezini široki ogranci ljeti zakriljuju od sunčane žege glavni ulaz u džamiju i pokrivaju bistri šadrvan, koji se šumom svojih česama natječe sa žuborom lipina granja. Okolo cijele avlije posagjeno je zeleno kestenje, a po haremu (groblju) svakojake mirisave ruže. Džamija sa svojim velikim i malim kubetima gragjena je kao i mnoge druge turske džamije po uzoru Aja Sofije.

Pred ulazom stoje dva velika monolitstupa od smegjega mramora. Druga dva sastavljena su po sredini. Nad hajatom (ulazom) dižu se tri omanja kubeta, a više

glavnih vrata na mermer-ploči napisana su zlatnim slovima tri arapska distihana, koji glase u prevodu:

Husrev beg za božju ljubav tu džamiju diže,
Da u njojzi dobri ljudi Bogu sedždu[1]) čine,
On je sijo dobra djela, pomago junake,
Uzdržavo pobožnjake, sjeko dušmanine;
Hvala Bogu, tarih[2]) reći, koji mi dosudi:
„To je kuća pravovjernih i zahvalnih ljudi!"

U zadnjemu stihu arapska slova sadržaju tarih pokazuju 937. god. po Hidžr.

Unutarnjost džamije dijeli se u tri odjela, u srednji, veliki i dva mala u pobočju. U srednjem velikom odjelu nalazi se divno izragjeni mihrab, koji začinjava svu džamiju svojom ornamentikom. S desne strane diže se minber, ukrašen krasnim mramornim pločama. Ispod velikoga kubeta imade uski hodnik, okle se pale kandilji. Unutrašnjost džamije rese relief-boje po najljepšem uzoru, ali bez historičke znamenitosti, jer je sva džamija prije pet-šest godina na novo prebojena. Uz džamiju diže se u nebo visoka

[1]) Sedždu činiti: klanjajući padati čelom na zemlju.
[2]) Natpis na spomen ploči.

munara od kamena tesanika. To je najviša munara u Sarajevu.

Džamija je zaista znameniti spomen iz turskog doba.

O gradnji Begove džamije narod koješta pripovijeda, kao na pr.: da je s Trebevića niz oluke teklo mlijeko i da se kreč zakuhavao s bjelancetom od jaja i t. d. Jedan mi je starac kazivao, da je direk, na kome vise kandilji iz velikog kubeta, usječen nad Kovačima.

Abdullah ef. Kantamirija, koji je živio u početku prošloga stoljeća, u svojoj »Medžmui« (bilježnici) piše: »Pod Ozrenom imade češma, a više nje nalazi se majdan, iz koga je Gazi Husrev beg vadio mramor i za džamiju i za hamam (banju). To mi je kazao jedan stari rob Kalauz-zade Ahmed efendija. Bilježim, neka se znade.« O velikim mramornim stupovima narod pripovijeda, da ih je vuklo niz Lukavicu po sto jarmova volova, i da su se seljaci natjecali, koji će ih vući, jer kome bi se skrhao vô, Husrev beg bi mu dao dvadeset para. To se pripo-

vijeda, da se zna, kako je negda u Sarajevu velika jeftinoća bila, ali to opet dokazuje, da su stupovi vučeni niz Lukavicu.

Ne će biti pravo mnijenje nekih, koji drže, da su stupovi uzeti iz blažujske crkve, jer i Kantamirija i narodna predaja tvrde, da su iz majdana pod Ozrenom. U blizini džamije sagradio je Husrev beg jošte dvije medrese, mekteb i sahat-kulu, imaret, musafirhanu i t. d.

Vratimo se opet na Gazi Husrev begovo ratno i političko djelovanje. Sultan Sulejman, da pokaže njemačkom caru Karlu V. svoju silnu moć god. 1532. (938.) u prvoj polovici jula pregje Dunav kod Bigrada. U drugoj polovici istoga mjeseca »kod Osijeka pridruži se Husrev beg carskoj ordiji s deset hiljada svojih hrabrih vojnika i bosanskom vojskom.[1]« Tako stoji od riječi do riječi u Pečujliji. Pod tijem riječima Pečujlinim Hammer je razumio stotinu hiljada[2], a Muvekit pedeset hiljada.[3] Kako su došli do

[1] Pečujli: Tarih I. 160.
[2] Hammer: Gesch. d. osm. R. III. 109.
[3] Muvekit: Tar. d. B. 38.

www.bosanskehistorije.com

tih cifara, kad se i jedan i drugi poziva na Pečujliju, ne mogu razumiti. Još mi je nerazumljivije: okle Bosni da spremi stotinu hiljada vojnika izvan granica, u vrijeme, kad su Bošnjaci u zemlji morali stražiti kod svakoga mrginja na granici Dalmacije i Hrvatske. Kako bilo da bilo te nam cifre pokazuju pa makar i manje bile ogromnu ratnu silu Bošnjaka i Husrev begovu moć i bogatstvo. Nije šala deset hiljada ljudi o svom trošku voditi u rat. U turskoj povjesti nema primjera, osim velikih vezira, da je i jedan namjesnik o svom trošku izdržavao toliko vojnika i vodio ih na vojsku.

Carska ordija stala je pod tvrdim gradom Kisegom, koji je branio hrvatski junak Nikola Jurišić. Nakon tri nedjele uzaludna obsijedanja, sultan digne obsadu, pošto se jesen bješe primakla, pa se vrati natrag preko Štajerske, Kranjske i Slavonije. U koliko su Husrev beg i Bošnjaci sudjelovali u ovoj ekspediciji nije nam poznato. Kad sultan raspusti vojsku, pa pregje Dunav, serhatski bezi: bosanski, hercegovački, zvor-

nički i smederevski ponovno provale u južne austrijske krajeve. Nu vijesti o navali hrvatske vojske na Osijek pomrse im račune, te se brzo skupe i priteku mu u pomoć. Uz znatan gubitak prisile neprijatelja, da digne obsadu. Na to se vrate svaki svome zavičaju[1]).

Megju tijem bješe otpočet rad u Beču i Carigradu, da se utanači kako bilo mir ili primirje izmegju Turaka i Austrije, barem na dvije — tri godine. Okretnom austrijskom poslaniku Jeronimu Zadraninu napokon pogje za rukom, pa skloni velikog vezira Ibrahim pašu, da pristane na mir s kraljem Ferdinandom. Već u septembru 1533. Ferdinand izdaje stroge zapovijedi na kapetane u Kranjskoj, Hrvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji, da se ni jedan ne ogriješi o mir, jer ga čeka najstrožija kazna[2]).

Tako zamuknu zveka bojnoga oružja na granici Bosne i Hercegovini, a Husrev

[1]) Tu vijest bilježi Muvekit, a odakle ju je uzeo, nije mi poznato. Pečujli, Ali, Nuhbetut-tevarih Gjulšen-mearif, Hammer i Zinkeisen o tome ništa ne znaju.

[2]) Zinkeisen: Gesch. d. osm. R in Eur. III. 747—748 po Gévay-u.

beg se povuče u svoje šeher Sarajevo, pa zveku oružja zamijeni sa zvekom čekića, te započe graditi medrese u Sarajevu, a po granici popravljati utvrde i podizati ih na novo kao u Udbini, Solinu i t. d. Mir prije s Ugarskom a sada s Austrijom značio je za Bosnu, da ne sprema izvan granica velike vojske, a za begove bosanske, da ne uzdržavaju silne plaćenike o svom trošku, inače u pravom smislu nije bilo nikada mira, naročito u ovo vrijeme, kad je bilo pitanje ugarskog kraljevstva na dnevnom redu. Ferdinand, Zapolja i njihove stranke zatirali su se megju se, a signorija vrebala je na svaku zgodu, da štogod privrijedi za svoju obćinu. Naravno i serhatski bezi nijesu stajali prevjenih šaka, pa gledali oklen se sunce ragja i gdje zalazi, nego radili da bar preko svojih vojvoda utječu na zamršene prilike iza granice. Kad bi tko prosvjedovao u Carigradu proti postupka Bošnjaka ili Hercegovaca, sandžaci bi odgovorili, da se to zbilo bez njihova znanja, a porta bi to saopćila prosvjednicima u takom tonu, da su se

morali zadovoljiti. Kako se čini manje zagjevice na bosanskoj granici nijesu igrale nikakove uloge kod velikih diplomata; za to se na njih rijetko svraćala pažnja. Uz to kako veli Zinkeisen rečeni mir bio je tako utanačen, da se nije moglo zatajiti: da u njemu imade klica novoj zagjevici[1].

Pečujlija nam pripovijeda slijedeće: »Na granici Bosne imade grad Klis, koji je bio ročište hajduka i dernek, gdje su proglašavali svoje junaštvo. Često su muslimima štetu nanosili. Nu pošto se nalazi na nepristupnom mjestu nije mu se moglo doći s topovima, a na drugi način teško ga je bilo zauzeti. Valija bosanskog sandžaka Husrev beg, dika i ponos begova, javi u Carigrad, da se u blizini grada Klisa nalazi Solin, koji već dulje vremena stoji porušen i da ga treba na novo pograditi i naseliti islamskim junacima. Nadati se je, da će od toga grada biti velika havala vlasima i da će biti uzrok padu Klisa. Tako ćemo bez muke doći do toga utvrgjenoga grada i

---

[1]) Gesch. d. osm. R. in Eur. II. 747.

pripojiti ga bosanskom vilajetu. Kad je sultan taj predlog odobrio, Husrev beg popravi Solin i stavi u njega dovoljnu posadu. Tako neprijateljska posada u Klisu ostade na živoj vatri. Uvijek su morali držati zatvorena vrata. Videći, da im tu nema opstanka, jave kralju svoj teški položaj, koji im odgovori, da protjeraju Turke iz Solina i opremi im deset hiljada vojnika po imenu i junačkom zvanju[1]). Čuvši Husrev beg za to opremi svoga vojvodu Gazi Murata u društvu više junaka, koji su se istaknuli u takovim zgodama, s pet hiljada po izbor vojnika. Pod gradom Solinom, — zadnji dan ramazana 943. (u martu 1537.) sukobe se s neprijateljima i prirede užasno kreševo, kakova nebo nije vidjelo. Možda nijedan od neprijatelja nije kutarisao živu glavu. Na to kliška posada ostavi tvrgjavu, pa pobjegne glavom bez obzira. Rijedak plijen Turci ošićariše na razbojištu i u gradu. Kad su o tome vijesti stigle u Carigrad, Husrev beg dobi za zasluge »terekki« (unapregjenje),

[1]) Tu je vojsku predvodio Petar Kružić.

a gazi Murat ziamet[1]) (lensko imanje preko 20.000 jaspri).

Slijedeće hidžretske, a iste kršćanske godine, pošto je osvojio sve okolišnje gradove i palanke, pade Gazi Husrev beg s vojskom pod Derniš i opkoli ga sa svih strana, da ga ili silom ili milom ili glagju prisili na predaju. Derniška posada zatraži pomoć od kralja, koji se odazove i opremi 40.000 ubojite vojske. Hercegovački sandžak Ahmed paša na vrijeme sazna od uhoda za dolazak kraljeve vojske, pa odmah obavijesti Gazi-Husrev bega, Gazi Malkoč bega, Gazi Murat bega, Gazi Begtaš bega, zvorničkog sandžaka Bilak bega i mnoge serhatske begove, koji se okupe na vrijeme i s 33.000 odabrane vojske u gluho doba (vakti šafi-ide) pod Dernišom iznebuha udare na neprijatelja i gotove sve ispod sablje propuste. Na to se derniška posada predade na vjeru, a Turci posjednu grad i nasele ga po izbor

[1]) Pečujli: Tarih I. 192—193. Evropski historičari pad Klisa stavljaju u isto vrijeme s porazom Kacianerovim. Vidi Hammer Gesch. d. osm. R. III. 700.

junacima[1]), koji se malo po malo razvio do najnapučenijeg turskog grada u onim krajevima.

Na to mletački upravitelj Dalmacije Camillo Orsini opremi u februaru 1538. god. brojnu četu konjanika i pješaka, koja se iskrca kod Vecchio Zara i po noći sagje pod Vranju, gdje se preko dana odmori, pa opet po noći krene na put i osvane pod Ostrovicom, koju iznenada napane i zauzme na juriš. Stanovništvo bude sasječeno, grad spaljen i okolica poharana[2]). Mletački historičar Paruta veli, da je slična sudbina stigla Obrovac i Skradin, a Pečujlija i drugi turski povjesničari vele, da je Obrovac prvi put osvojio Murat beg istom pošto je postao kliški sandžak.

Kako bilo, da bilo mi nalazimo Husrev bega u aprilu iste godine, gdje obsjeda i osvaja Vranju i Nadin.

---

[1]) Derniš je bio za turske dobe najnapučeniji grad u Dalmaciji. Evlija Čelebi veli, da je svake godine opremao na Mekku 100—150 hadžija; u njegovo vrijeme bilo je trista odličnih hanedana (prvaka) u Dernišu. Sejahatnama V. 489—490.

[2]) Hammer: Gesch. d. osm. R. III. 214 po Storio di Guazzo Venez. 220.

Vijesti o zauzeću tih gradova donosi u Carigrad njegov vojvoda Gazi Murat beg s predlogom, da se Klis, rečena dva grada i nekoliko nahija od Bosne odvoji i ustroji novi sandžak. Taj predlog sultan primi i Murat bega imenuje prvim kliškim sandžakom. Murat beg, čim se je vratio u svoj sandžak, da se pokaže dorastao povjerene mu zadaće, sakupi nešto vojske pa osvoji Kadin i Obruču (Obrovac) i tako proširi novi sandžak na veliko zadovoljstvo svoga dobrotvora.

Megju tijem je smederevski sandžak Jahjapašić Mehmed beg na svoju ruku osvojio grad Požegu i neke manje utvrde u Slavoniji.

Osvajanja Husrev begova u Dalmaciji, osnovanje kliškog sandžaka, pad Požege zabrinuto su gledali u Beču. Napokon kad sultan diže pomorsku i kopnenu silu, pa krenu da osvoji otok Krf (Ćorfez), odluči se kralj Ferdinand, da zavojšti na Slavoniju i protjera Turke. U tome su ga bodrili naročito Mlećani, koji se već bjehu zapleli

www.bosanskehistorije.com

s Turskom u rat, govoreći: da je serhat ostao bez obrane, jer je svu silu poveo sa sobom. Osim toga u isto vrijeme i brat mu Karlo V. spremao je veliku mornaricu, da se sa Sulejmanom ogleda na moru. Šesnaest hiljada pješaka i osam hiljada konjanika u mjesecu augustu 1537. sa svima bojnim spravama sastade se u Koprivnici. Konjanici su bili većinom husari, a predvodili su ih Ludwig Pekry, Pavao Bakić i Ladislav More. Česima je na čelu bio Albert Schlick, Austrijancima grof od Hardecka, Štajercima Ivan Ungnad, Koruščima Erazmo Mager, Tirolcima grof Lodron, a Kranjcima Ivan Kacianer, kome bješe povjereno vrhovno zapovjedništvo nad cijelom vojskom.

Čim je smederevski sandžak Mehmed beg Jahjapašić saznao za skupljanje austrijske vojske u Koprivnici, javio je u Carigrad i odmah opremio ulake Husrev begu, kliškome Murat begu, zvorničkom Džafer begu i svome bratu Ahmed begu, sandžaku od Aladžahisara (Kruševac), da na brzu ruku dogju u Vukovar.

O Kacianerovoj ekspediciji znalo se još u aprilu 1537. u Carigradu. Kad je novi austrijski poslanik Sprinzenstein unišao sultanu u audijenciju, pa se potužio na Husrev begove provale u kraljevske zemlje, kao odgovor stavio mu je Sulejman slijedeća pitanja: »Zar odgovara miru, da kralj, kad te amo sprema, da učvrstiš mir, sam narušuje mir? Šta znači nedavno opremljena vojska u Ugarsku? Šta radi Kacianer s njegovim četama na granici?[1]) Na to je Sprinzenstein 9. maja ostavio Carigrad, ali na prolazu kroz Bosnu Husrev beg ga je zadržao dva mjeseca kod sebe;[2]) za što? — nije nam poznato, ali po svoj prilici biće, da ga je zadržavao, dok s Kacianerom obračuna.

Megju tijem je Kacianer s osam velikih (baljemez) i četrdeset malih (darbzen) topova sišao u Valpovo, odakle je preko Kašice

---

[1]) Zinkeisen: Gesch. d. osm. R. in Eur. II. 827. Po Gévay-u: „Urkunden etc". Bericht des Freiherrn von Sprinzenstein an König Ferdinand I., Oktober, 1537. S. 7—28.

[2]) Ibid. II. 827.

prebacio vojsku i utaborio se jednu milju nadomak Osijeka. Pri tome su ga uznemirivali Husrev beg i Jahjapašić s drugim begovima. Jedno odjelenje turskih konjanika navali na Kacianerov tabor, ali bude suzbijeno uz znatne gubitke. Na to Kacianer digne vojsku pod Osijek i počne svom silom obsijedati, a turska se vojska koncentriše u Vukovar, odakle je izlijetala i svaki čas uznemirivala neprijateljsku obsadu. Serhatski bezi su se ustručavali upustiti u odlučnu bitku, jer su bili mnogo slabiji, osim toga nijesu imali nikakovih bojnih sprava. U to Mehmed begu Jahpašiću pane na um zgodna misao, pa sjavi iz okolice sve karavlahe, cigane i druge lopove. Uz razna obećanja dobije ih na svoju ruku i nagovori, da Kacianerovoj vojci pokradu konje, koji su vukli topove i sejsane, koje su nosile hranu. Ta nemila družina u takovu nepriliku dovede neprijateljsku vojsku, da niko od tabora nije smio udaljiti se jedan korak. Nestade obsadnicima napokon i hrane; nadali su se da će im doći iz Valpova, ali na putu za

svakim hrastom bio je po jedan smioni lopov, koji je prežao na plijen, otimao i bježao bez traga. Misleći da će u Erdutu naći hrane otpremi Kacianer nekoliko konjaničkih četa, koje navale iznenada i pobijede, ali na svoje veliko razočaranje, ne nagjoše ni zrna hrane. Kad se povrate u logor i saopće uspjeh svoje ekspedicije vogjama, odluče, da dignu obsadu i vrate se natrag. Načinivši most preko rijeke Vuke počnu prevoziti topove, ali pod jednim velikim topom prolomi se ćuprija te pane u vodu. Megju tijem su ih progonili Husrev beg i Džafer beg i svaki čas se zalijetali do logora. Tu Kacijaner pusti velike topove na cjedilu, a male poveza u dva reda za kola, koja su vukla municiju i tako megju tijem redovima kao u pokretnoj tvrgjavi kretala se neprijateljska vojska.[1]) U Djakovu dočeka ih Jahjapašić i kliški sandžak Murat beg s jednim odjelom vojske. Prešavši Vratla (Vertizo — Bergrücken)[2]) u nizini čekao ih je Husrev

[1]) Pečujli: Tarih I. 203.

[2]) Hammer: Gesch. d. osm. R. III. 190. Po Istvanfiju.

beg sa spahijama. Prvi decembra pred večer sukobe se obje kavalerije. U tom kreševu s više kapetana platio je glavom Pavao Bakić, koji je nosio častan naslov »otac konjanika«.[1]) To je bio težak udarac za Kacianera, koji i onako bješe počeo očajati. Iste noći u logoru izmegju Goriana i Širokog polja sastavi ratno vijeće, koje zaključi, da idu prama Valpovu. Oko pola noći pobjegnu iz tabora grof Schlick, zagrebački biskup Erdödi i Ivan Ungnad, a pred zoru Pekry i Kacianer. Kad se je probudio grof Lodron i vidio, da je ostavljen na cjedilu s drugim vogjama odluči krenuti prama Valpovu, ali kad diže vojsku, obori se na nju tursko konjaništvo i hametom je potuče. Što ne poginu od turske sablje, to pobježe

---

[1]) On je bio turski prebjeg, rodom je iz Srbije, a istaknuo se u ratu kod Beča i Kisega. Osobito je došao na glas, kad su Turci digli obsadu ispod Beča, što ih je smjelo progonio i uznemirivao usput a najviše se proslavio, kad je kod Neustadta uništio Mihalovića vojvodu Kasim agu, koji bješe provalio da pohara austrijske zemlje. On nije ni u kakvu srodstvu s vojvodom Matijom Bakićem, krupskim kapetanom, jer je Matija bio rodom Hrvat. Lopašić: Bihać i bih. Krajina 214.

ili pade u sužanjstvo. Napokon grof Lodron ranjen i potisnut sa svojim konjaničkim četama prama nekoj močvari predade se kliškom sandžaku Gazi Murat begu — primjećuje Hammer — »kao junaku, koji je znao junake poštovati.«[1] Cijeli logor, sve bojne sprave i množina oklopnika i pješaka pane u turske šake. Vijesti o toj pobjedi s glavama Bakića i drugih vojvoda s više odličnih sužanja odnio je Arslan beg Jahjapašić, sin Mehmed begov, koji zateče sultana u Edreni. Sulejman od osvojenih gradova uredi novi požeški sandžak, pa za zasluge imenova Arslan bega prvim sandžakbegom u Požegi.

Megju ostalim plijenom bio je i jedan top ogromne veličine, koji je sudjelovao ne samo kod obsade Sigeta, nego i u raznim bojevima pod imenom Kacianerka (Kočiantopi). Drugom ćaru i šićaru ni broja nema.

---

[1] . . als er auf Muratbegs von Klis Begehren, der, ein Tapferer, die Tapferen zu ehren wusste sich mit drei Rotten ergab. — Hammer: Gesch. d. osm. R. III. 191. Lodron je poslije nekoliko dana podlegao ranama.

Kacianer je u Beču stavljen pred ratni sud i odmah bačen u zatvor, odakle je pobjegao i sklonio se u svoj grad Kostajnicu. Odatle se razvila izmegju njega i bosanskog sandžaka korespondencija o predaji Kostajnice i prelazu pod tursku zaštitu, dok mu Nikola Zrinski na jednom tajnom zdogovoru 27. oktobra 1539. iznenada ne rinu mač u prsa. Na to skoče pratioci Zrinskoga, koji su stajali u pripravi, pa ga utuku. Odsječena glava opremljena je kralju Ferdinandu u Beč.

Taj čin je Zrinskoga skupo stanuo. Sultan Sulejman u osobi Husrev bega, kome je Zrinski bio najbliži susjed, kao osvetnik Kacianerov diže se pa uzduž i poprijeko opustoši i uništi Zrinskoga imanja, koga tada ni kralj Ferdinand nije htio uzeti u zaštitu, a kamo li spremiti mu pomoć.[1])

Megju tijem je neprestano trajao rat s Venecijom. Manjih okršaja na dalmatinskoj

---

[1]) Zinkeisen: „Gesch. d. osm. R. in Eur. II. 830. — Po djelu Freiherr Katzianer im Türkenkriege, od Joh. Voigta.

granici bilo je svaki dan, hercegovački sandžak Bali beg nije ni pozvan pod Osijek, da dočeka Kacianera; morao je dan i noć stražiti na granici, suzbijati mletačke navale i provaljivati u njihov posjed. Nu kad se Husrev beg vrati iz Slavonije još se više otešća položaj signorije na dalmatinskoj obali. Svu okolicu grada Zadra i drugi posjed republike poplavi mač i vatra u tolikoj mjeri, da je namjesnik mletački Camillo Orsini stavljao predlog, da se napusti dalmatinsko kopno i sve sile koncentrišu oko grada Zadra.[1]) Tom prilikom grad Tira (Trogir) pretvoren u prah i pepeo.[2])

Kad se Husrev beg vratio iz Dalmacije, pane na um Orsiniju, da vrate Turcima šilo za ognjilo, za to u februaru 1538. sakupi vojsku iz dalmatinskih gradova i galija, koje su ležale u obližnjim lukama, pa je opremi put Klisa. Murat beg saznavši od uhoda na vrijeme za tu nakanu Orsinijeovu, poruči Husrev begu, da mu opremi nešto četa u pomoć.

---

[1]) Ibid. II. 748.
[2]) Pečujli: Tarih I. 216.

Husrev beg glavom sagje do Klisa, gdje pane u busiju neprijatelju i jadno ga nabrzi. Što ne poginu pobježe glavom bez traga, a vogju konjanika živa uhvati.[1])

Ti porazi jedan iza drugoga zabrinu očeve republike, pa odrede, da pojačaju posade u dalmatinskim gradovima za dvanaest hiljada pješaka i hiljadu i pet stotina konjanika. Osim toga, da u urogjenicima povećaju hrabrost i junaštvo, veledušno odrede, da opreme žene i djecu u Mletke, gdje će se za njihovu sigurnost i uzdržavanje brinuti republika.[2])

Husrev beg digne vojsku ispod Klisa, pa krene prama Gradiškoj, da je osvaja. Orsini misleći da se sada istom pružila zgoda, jer je Husrev beg otišao put Slavonije, s novim četama sagje pod Nadin, te ga počne obsjedati. Vijesti o toj obsadi stignu Husrev bega kod Gradiške, odakle se s mjesta vrati put Nadina. Čuvši obsadnici za dolazak serhatske vojske, napuste

---

1) Pečujli: Tarih 216.
2) Zinkeisen: Gesch. d. osm. R. in Eur. II. 784.

obsadu i krenu natrag, ali Husrev beg bješe već sjavio pod Zadar, odakle opremi Murat bega s nešto vojske, da ih namami u busiju. Murat beg svjesno izvrši svoju zadaću, a Husrev beg im pred Zadrom priredi salvu i vanredno osvjetla obraz.[1])

Kad se je navašerio po Dalmaciji do mile volje,[2]) digne vojsku pa u društvu s Murat begom sagje pod Dubicu opet Zrinskome u pohode, koju iza kratke obsade zauze. Pad Dubice prestraši posadu u Jasenovcu, koja pobjegne, a Husrev beg ga zaposjedne i ostavi u njemu tursku posadu.[3])

Dok se to na granici Bosne odigravalo, sukobila se turska mornarica pod zapovjedništvom Hajruddin paše Barbarose s krstaškom mornaricom kojom je zapovjedao Andrija Doria. Pobjeda je ostala na turskoj strani, a poraženi križari pod zapo-

---

[1]) Pečujli: Tarih I. 217.

[2]) Koliko je u spomenutim zgodama Dalmaciji jada nanešeno i kako ju je Husrev beg u crno zavio, ne da se vjerovati turskim povjesničarima. Muvekit veli: vojnik, koji nije imao prebjene pare u džepu, bio je gospodar od deset robova.

[3]) Hammer: Gesch. d. osm. R. III. 215.

vjedništvom kneza Melfi, papinskog legata i mletačkoga admirala Coppella, otplove u kotorski zaljev, da obsjednu Novi. Barbarosa im je bio pošao u potjeru, ali silna bura, koja mu uništi mnogo lagja prisili ga, da se vrati u Valonu. Križari, čim dogjoše pod Novi, počnu ga biti sa svih strana. Hercegovački sandžak Bali beg priteče mu u pomoć s nešto vojske, ali prekasno dogje, da pojača posadu u gradu. Sve izvanredno nastojanje, da potisne neprijatelje od grada, ostade uzaludno. Križari na juriš zauzmu tvrgjavu, a Bali beg se sa znatnim gubitkom vrati u Mostar. To je bilo početkom mjeseca novembra 1538. Pečujlija svaljuje krivnju na poganu narav Novljana i na njihov nasilni postupak prama okolišnoj raji. To je, veli kazna od Boga, da za tri dana izgube taku tvrgjavu i svi plate glavom.[1])

1. januara 1539. tri sandžak bega (valjda Husrev beg i Bali beg) sagju pod Novi sa šest topova, koje je doveo onaj isti Murat

[1]) Pečujli: Tarih I. 217.

Šibeničanin (sigurno Gazi Murat beg, sandžak kliški) koji je nagovorio Mlećane, da mu bez puške i noža predadu Nadin.[1]) Sandžak bezi odmah uvide, da je posada vrlo jaka i obskrbljena municijom i da se Novi bez jake pomorske sile ne može zauzeti, dignu obsadu i vrate se neopraviv ništa.

Gubitak Novoga u Carigradu nije se mogao preboljeti, za to odmah Sulejman naredi beglerbegu od Rumelije Deli Husrev paši Sokoloviću, da ide na zimovište u Sofiju i, čim čevrljuga zapjeva, sagje pod Novi i zauzme ga kako zna.[2]) Husrev paša u junu 1539. krene iz Sofije usput dižući serhatske begove i sagje polovicom jula pod Novi. Megjutijem i Hajrudin paša Barbarosa prispije s mornaricom, pa ga obsjedne s mora. Španjolska posada junački se branila tri nedjelje, ali napokon morade podleći turskoj sili, koja joj kroz to vrijeme nije dala očiju otvoriti. Od četiri hiljade Španjolaca, samo

---

1) Hammer: III. 210. Po djelu „Storie di Guazzo."

2) Pečujli: Tarih I. 218.

njih tri stotine predade se sa zapovjednikom Šarmiente; drugo je sve izginulo braneći tvrgjavu. Neki povjesničari bilježe, da je do osam hiljada Turaka poginulo pod Novim.[1]) Husrev paša ostavi jaku posadu u tvrgjavi pod zapovjedništvom perzijskog prebjega Ulama bega, a Hercegovci se opet nasele u donjem i gornjem gradu.[2])

Čuvši Rišnjani za sudbinu Novoga razbjegnu se na sve strane, a turci ga zaposjednu i nasele.[3])

Kratko vrijeme iza toga Gazi Husrev beg je zauzeo tvrdi grad Sinj.[4])

Eto tako križari u nadi, da steku grad Novi i nasele Španjolce u Dalmaciju izgubiše još dva grada, i da ne bi mletačkog providura, koji opremi Barbarosi na dar 500 talijera u srebrenu tanjuru, možda bi i Kotor stigla ista sudbina.

---

[1]) Hammer: III. 218.
[2]) Ibidem.
[3]) Ibidem: III. 217.
[4]) U „Nuhbetut-Tevarihu" na str. 75. piše, da je Husrev beg osvojio Sinj prije dvije godine na ime 1537.

Videći Mlećani da nikako ne mogu izaći na kraj sa silnim Sulejmanom slijedeće godine 1540. u oktobru sklope po se jako sramotan mir, na ime: da Turskoj ustupe vas posjed u Grčkoj, a u Dalmaciji i Arhipelu odreknu se prava na sve od Turaka osvojene gradove i otoke; osim svega toga, da plate Sulejmanu ratne oštete 300.000 dukata.

Tako se na jugo-zapadu Bosne i Hercegovine na neko vrijeme uspostavi red i mir, ali s tijem bojno oružje ponosnih Bošnjaka i junačkih Hercegovaca nije otpočinulo.

Smrt narodnog ugarskog kralja Ivana Zapolje (Slavičića) uzvitla silnu buru na sjevernoj granici Bosne. Mnogome ugarskom magnatu (Mailat, Pereni) lebdilo je pred očima, da na ruševinama toga kraljevstva osnuje za se novu državu i domogne se kraljevske vlasti. Pošto je austrijski kralj Ferdinand isticao svoje pravo na ugarsko prijestolje, svi kandidati upirali su oči u Sulejmana. Nu taj silni sultan nije htio čuti ni za Ferdinanda ni za magnate, nego tvrdio,

da je on na Muhaču stekao Ugarsku na maču, a Zapolja da je bio njegov vazalni kralj. Što kralj Ferdinand ne može svršiti diplomatskijem putem, pokuša da svrši bojnijem oružjem, pa provali u Ugarsku osvoji usput tri-četiri grada i obsjede Budim, da prisili udovicu Zapoljinu, da se u ime malodobnoga sinčića odreče ugarske krune.

Kad se o toj provali pronesoše glasovi u Carigradu, odma sultan komandira trećeg vezira pod kubetom Mehmed pašu s tri hiljade jenjičara i rumelijskog beglerbega Deli Husrev pašu Sokolovića, da s Husrev begom, Mehmed begom Jahjapašićem i Murat begom kliškim s mjesta leti Budimu u pomoć.[1]) To je bilo početkom mjeseca oktobra 1540.

Megju tijem Husrev beg bješe sišao u Drobnjake, koji se pobuniše još u početku rata s Vencijom 1537. i po svoj prilici po njezinu nagovoru i uskratili harač, da pokori odmetnute Brgjane i uspostavi red u Brdima. Tu ga zateče šehidska smrt; na

[1]) Pečujli: Tarih 226 i 241.

ime: jedan Brgjanin iz nahije Kuti rine mu nož u trbuh i usmrti ga na mjestu.[1]) Eto tako pogine od dušmanskog handžara ko veliki musliman Harzeti Omer, sultan Murat I. Mehmed paša Sokolović, Veliki i naš najslavniji i najzaslužniji namjesnik Gazi Husrev beg Ferhatbegović, osvojitelj jajačke i srebreničke banovine, pokrovitelj bosanskih muslimana i najveći dobrotvor grada Sarajeva.

Narodna predaja veli, da mu je drob zakopan u Brdima i da je po njegovu drobu cijela okolica prozvana Drobnjak.[2]) Po Pečujliji tijelo mu je preneseno najprije u Podgoricu, a odavle u Sarajevo i sahranjeno u posebno sazidanom turbetu (mausolej) kod njegove džamije;[3]) više vrata turbeta stoji ovaj arapski natpis:

---

[1]) Muvekit: Tarih str. 37 i „Bosna ve Hercek salnamesi" od god. 1302. str. 15. Dočim Pečujli veli, da se je pobunilo samo pleme Kutjani i da je poginuo u kreševu.

[2]) Množina Drobnjaci poslije je nastala, kad je u Drobnjaku ostavio drob 1699. hercegovački beglerbeg Redžeb paša Nevesinjac.

[3]) Pečujli: Tarih I. 45.

Kale da'i bid-du'a tarihahu:
Rahmetul madžid alejhi kulle jevm.

U zadnjem stihu slova sadržavaju godinu smrti, a to je 948. po Hidžr. U prevodu glasi:

Reče jedan dovadžija,
Koji s dovom tarih sklada:
»Nek svaki dan bož'ji rahmet
I blagoslov na njeg pada!«

Evlija Čelebi veli o njemu slijedeće: »Ovaj vezir, koji je bio mudar i razborit kao Asaf (glasoviti državnik mudroga Salamona) dugo je živio i pune trideset i tri godine bio namjesnik u bosanskom Serhatu. Od Mlećana (kršćana) oteo je 170 gradova i palanaka. Još i sada u bosanskom serhatu imade 41 džamija, u kojima se džuma klanja i preko 300 vakufa. Njegovo mubareć tijelo leži u haremu na lijevoj strani džamije pod visokim kubetom (kupulom). Svi muslimani ulazeć i izlazeć iz džamije skrušeno mole se za njegovu dušu (uče mu fatihu). Neka je božiji blagosov na njega![1])

---

[1]) Sejahatnama V. 441.

Hammer pišući o padu Jajca uzgred o njemu veli ovo: »Husrev beg, koji potiče iz sultanske krvi, jerbo je sin jedne kćeri Bajezidove, vladao je sa sjajom i moći, ali i s ljubavi prama pravednosti u Bosni; pod njegovim okriljem djelovao je njegov ćehaja Murat, rodom Dalmatinac iz grada Šibenika, kome je on iz svoje savršene moći (aus eigener Machtvollkommenheit) podijelio sandžak Knin.«[1])

Hammer tako, a fra Antun Knežević ovako: »Turski se njegovo ime piše Hosret (sasma pogrešno!), a naši ljetopisci radi njegovih opačina, daju mu tako ime, kakvo pristojnost ne da ovdje upisati. O njem pravo reče naš veleučeni starac fra Martin Nedić (Stanje Redo-Države . . . I. 9.) »pojavi se u Bosni grdni zmaj, da proguta sve, što kršćansko ime nosi!« Za tijem nabraja Husrev begova nasilja proti kršćanima i

---

[1]) „Die Gesch. d. osm. Reiches III. 72. Kako nam je poznato sandžak se nije zvao Knin, nego Klis. To je Hammer zamijenio pošto su prvi kliški sandžaci stolovali u Kninu, dok nije osnovan sandžak Krka.

fratrima. Na pr. veli: da je prevario bosanske kršćane, pa im spalio sve oprave, koje im je dao sultan Mehmed; a onda da ih je 20.000 poturčio 9000 sasjekao i 30.000 opremio kao robove u Aziju.

O toj podvali kao i o svima, što ih Knežević navodi po svojoj tandar-nami, nema vijesti ni u jednoj turskoj niti njemačkoj povjesti, koje su mi kroz ruke prošle. Da je išta bilo, to ne bi zaboravili zabilježiti Engel, Schimek, Zinkeisen, Hammer i dr. Koliko je Knežević bio uopće upućen u naše prilike, svak će znati, čim čuje ovo: »Vele, da je Usrev begovo tijelo čitavo i da se u zejtinu čuva, koj se svake godine promjenjuje.«[1])

Znate šta mi je za čudo? Za čudo mi je, što još nije rekao: da taj sveti zejtin turci piju, ili da s njim brade mažu, jer pisac »Listova iz Bosne«, koji su izašli u Jukićevu »Bosanskom prijatelju« 1870., pri-

[1]) Knežević: «Carsko turski namjesnici u Bosni i Hercegovini» str. 18. Treba još znati, da se Knežević rodio, proživio i umro u Bosni prije nekoliko godina.

povijeda o nama takova čudesa, koja plemenit čovjek, da leži mjesece potrbuške, ne bi mogao istesati iz najbujnije mašte.

Eto to su sudovi jednog turskog putopisca, jednog njemačkog historičara i jednog bosanskog fratra.

Mi o veličini Husrev begovoj i njegovim zaslugama za Bosnu, a poglavito za grad Sarajevo, ne ćemo ni govoriti. To svjedoče njegova navedena djela, a potkrijepiće ih sa dokazima velike zadužbine, na koje ćemo se osvrnuti pri kraju ove raspravice.

Mi uz Gazi Husrev bega sretamo uvijek nekoliko ljudi, koje on ističe svakom prigodom i koji se sami ističu kao junaci i mudraci u raznim bitkama i osvajanjima gradova po Serhatu. Megju njima bez sumnje prvo mjesto ide Gazi Murat bega, koji je po Istvanfiju rogjeni Šibeničanin iz Dalmacije (Amurates natione Dalmatus a Sebenico alumnus ejus. Lib IX. pri kraju). Ne zna se ili ga je Husrev beg zarobio, kad je bio prvi put namjesnik u Bosni, ili ga je kupio oka roba; ali da je njegov oslobogjeni rob

znamo sigurno, jer u obje vakufname spominje se kao takav (aslehul-utaka). Čudnovato u prvoj vakufnami veli na jednom mjestu, da je sin Abdullahov, a na drugome Abdulhajjov. Doduše i jedno i drugo znači: sin božijeg roba. Tako se sigurno Murat beg potpisivao, jer nije htio, da očino ime, koje je svakako bilo kršćansko, prišije uz svoje ime. Budući da su svi ljudi božiji robovi i njegov je otac bio božiji rob, što se dade u arapski jezik prevesti na stotinu načina.[1])

Kad je Husrev beg boravio izvan Bosne, Murat beg ga je zastupao kao ćehaja, dok nije postao kliškim sandžak-begom 1537. (944.). Kao kliški sandžak istaknuo se osvajanjima u Dalmaciji (Obrovac, Kadin i t. d.) Osim toga naročito se odlikovao za Kacijanerove vojne na Osijek. Godine 1542. imenovan je požeškim sandžakom, gdje nakon dvije godine begovanja odloži sablju za uvijek i preseli na onaj svijet. Zemni ostatci

[1]) To nam je takogje jedan dokaz, kako su se počela još u ono vrijeme zanemarivat bosanska porodična imena.

su mu prenešeni u Sarajevo i sahranjeni u posebno turbe pokraj gospodara i dobrotvora Gazi Husrev bega. Više turbeta njegova stoji ovaj natpis:

Miri Murad čunki
Dunjaden itti rihlet,
Kimki išitti didi:
»Džani Murade rahmet.«[1])

Zbroj slova u zadnjem stihu pokazuje godinu 952. (1544.).

Drugo krilo Husrev begovo bio je bosanski alajbeg Džafer beg[2]) Alajbegović, koji ga je na svima vojnama pratio i podupirao zborom i tvorom. Druge znamenitije ličnosti, koje su se jatile oko njega jesu: Gazi Malkoč beg Dugalić[3]) Gazi Memi beg

---

[1]) „Kada Murat beg preseli s ovog svijeta, neko saznade, pa reče (tarih): neka Bog blagosovi Muratovu dušu!"

[2]) Djed glasovitog povjesničara Ibrahim bega Alajbegovića-Pečujlije.

[3]) Osvojitelj mnogih gradova i palanaka u Husrev begovo vrijeme i kasnije, kad je bio hercegovački, kliški, bosanski i požeški sandžak.

Arnautović,[1]) Gazi Begtaš beg,[2]) Gazi Kasim, vojvoda[3]) od Osijeka, Džem vojvoda,[4]) Ali beg Vojsalić, Kara Osman beg, Hadži-Paša-jigjit, Adul Tuco, Mehmed subaša, Husam kapetan, Balaban-čeribaša i dr.

Svi spomenuti mnogo su doprinijeli slavi Gazi Husrev bega, koji je Bosni privrijedio toliko gradova, koliko i sam Fatih, a možda i više!

Niko ne može zanijekati da Husrev beg nije bio dobar vojskovogja, ali da je bio mnogo bolji organizator bosanske vojske, i to će svak priznati, koji je pomno pročitao osvajanja i bitke, u kojima je on sudjelovao kao bosanski namjesnik.

Veli se da je sultan Sulejman mnogo čitao povjest i da je kao prijestolonašljednik više puta govorio: »Ako ikada meni sugjeno

---

[1]) Osvojitelj mnogih gradova u Husrev begovo vrijeme i kao cernički sandžak.

[2]) Osvojitelj Skradina i nekih palanaka po Dalmaciji i Lici.

[3]) Husrev begov vojvoda, koji je s Hobordanskim pod Jajcem dijelio i odnio mejdan 1528.

[4]) Poginuo na mejdanu s banom Petrom Keglevićem 1522.

bude, da sjedem na prijestolje, zavojštiću na Biograd, Jajce, Rodos i Maltu.« To je Husrev bega dovelo više puta pod Jajce, da ispuni zavjet velikog patišaha, ali kako nam je poznato ni to mu nije u dio panulo, nego njegovu oslobogjenom robu Gazi Muratu Šebeničaninu, koji je u ono vrijeme bio vojvoda u Donjim Krajima.

»Organizaciju bosanske vojske,« veli savremeni turski historičar Aali — »za Husrev begove vlade karakterišu u pravom smislu ovi stihovi:

Dobro oružani konji i junaci.
U ruci im štitovi na glavi kalpaci;
Svaki pojedini po noći po danu
Bješe lav u boju, a zmaj na mejdanu.
Kad je dušman vidjo, bilo mu je dosti
Ljude čista srca, pune srčanosti.“

Samo takova vojska kojoj je na čelu stajao Gazi Husrev beg, koga Evlija Čelebi na dva mjesta bilježi s prigjevkom Hasum, okružen spomenutim gazijama, bila je u stanju odlučiti muhačku bitku, proširiti granice Bosne, osnovati dva sandžaka od osvojenih gradova i na taj način zlatnim slo-

vima zapisati onu epohu iz naše prošlosti, koju zovemo Gazinim begovanjem.

Husrev bega na Bosni zamijeni perzijski prebjeg Ulama paša, muhafiz Novoga. Njega nalazimo gdje s Husrev pašom Sokolovićem na čelu bosanske vojske pritječe kraljici Izabeli, udovici Zapoljinoj, u pomoć već početkom 1541. Megju ostalim veli Istvanfy: »Ulamamque Persiae transfugem qui Usreffo demortua in Bosniensi praefectura successerat (Lib XIV.); na ime odredi Husrev paša, da čuva zalegje vojsci Ulamu, perzijskoga pribjega, koji je naslijedio preminulog Husreva u bosanskom namjesništvu.« Dakle Bošnjaci i pod Ulamom vršili su službu demdara u turskoj vojsci.

Grad Sarajevo još prije pada bosanske kraljevine postalo je sjedište bosanskih sandžaka i podizalo se malo po malo kao svaka nova varoš. Najviše zasluga za Sarajevo prije Gazi Husrev bega, stekao je bez dvojbe Gazi Isa beg Ishakbegović s podizanjem velikih gragjevina, ali te gragjevine ni iz daleka se ne dadu prispodobiti Gazi Husrev

begovim. Sve, što jednom gradu — prama ondašnjem shvaćanju — treba, to je Husrev beg u velikom štilu u Sarajevu podigao. Njegova zadužbina uvijek se takmila, a i danas se može natjecati s najvećim zadužbinama, izuzevši neke carske u Carigradu i Kairu.

Budući da imam pri ruci jedan tačan prepis obiju Gazinih vakufnama, mislim, da ne će biti suvišno ako i ovdje priobćimo iz njih ovaj kratki ekscerpt, da se vidi, šta je sve ovaj velikan ostavio iza sebe u razne dobrotvorne svrhe.

Prva vakufnama.

Poslije kićena uvoda o slavi Boga i njegova zadnjeg poslanika Muhamed-alejhiselama, ističe u vakufnami vrijednost i korist zadužbina, pa onda prelazi na osnovatelja zadužbine i veli: »Kad je svršen taj predgovor i istinitost rečenica protumačena naukom i zdravim razumom gospodin (hadret), koga je Bog odlikovao sa uzvišenom dušom, ljudskom savršenošću, angjeoskom

naravi, dobrim i velikim djelima, posjednik širokog dostojanstva, koji ulaže sav trud u uzvišenje riječi vjere, pomagač islama i muslimana, koji štiti islamsku granicu pravednošću i dobrotom na kojoj ne ima zuluma i nasilja, vogja gazija i junaka, klisura konjaničke straže na granici neprijateljske zemlje, utočište vojske, koja vjeruje u jednog Boga, svjetlo vjere Emir Husrev beg el-Gazi, sadašnji namjesnik u Bosni, u jednom od velikih vilajeta (pokrajina) na granici Islama i t. d. . . . . ., sagradio je u gradu Sarajevu u rečenom vilajetu džamiju odličnu veliku u novom štilu i zavjetovao je Bogu, da bude njegovim robovima bogomolja i izvadi je iz svog posjeda i prepusti je svijetu na raspolaganje, da u njoj vrši vjerske dužnosti i t. d. . . . .

Nu pošto takova džamija treba da se na vjekove uzdrži u dobrom stanju, zapisa joj kao vakuf čisti imetak, koji je pošteno stekao u životu, dok ga je služilo zdravlje, i to: sve što imade i što posjeduje do časa kad se piše ova vakufnama, a to je:

1. Sela: Krunište, Potočište i Dvore-Binoz, u kotaru Zihna u vilajetu Rumili, za tijem sela: Nizi, Davud i Žigosti u kotaru Drama, koja je baštinio iza oca Ferhad bega sina Abdulgafurbegova, osim osmine, što je materi mu ostala iza muža.

2. Selo: Mensur begov čifluk, koji je kupio od našljednika Nusuh Džundije, i zemljište, koje je kupio od Musa Čelebije sina Mahmud begova i zemljište, koje je kupio od žene Hanum Hatun kćeri Ibrahim-begove i brojne njive, koje je pokupovo u selima Čeltuci i Nahoru i tri pašnjaka: Junus pašin čajir, Mudaniju i Ilgunluk i na njima stotinu i više glava konja, ždrebnih i oždrijebljenih kobila sa ždrebadima i stotinu i više komada rogate marve, koja pase na tim pašnjacima, a to se sve nalazi u kotaru Serez.

3. U kotaru Sarajevo: *a)* u nahiji Lukavica u selu Jablanovo Tosun čeribašin čifluk s robovima, robinjama, njihovom djecom i svima pravima na šumu i vodu, — *b)* imanje, koje je kupio od Alije Ferja-

nije sa svima pravima, — *c)* njive na Pašinu brdu, — *d)* pašnjake Butila sa zvanim njivama Dubić, — *e)* u blizini Crne Rijeke u nahiji Dubrovnik čifluk Radonja i Radovan i njive zvane Izgon i Bajdurište sa svima pravima, — *f)* pašnjake, koje je kupio od Ali-ćatiba, — *g)* njive u blizini sela Ljubomil, koje je kupio od Bakšije sina Isina zvane Radonja i Radovan, — *h)* sve imanje u selu Drabnić zvano šeh Ferahovo i čifluk Prebil i sve pašnjake zvane Begovski konak.

4. U kotaru Brod, u nahiji Tešanj: *a)* čifluk Mehmed Čelebije sina Ahmed begova, — *b)* Polje Omansko, — *c)* oranica Blata, kupljene od Ahmed vojvode, — *d)* oranice Kuzmodina, Ćurna, Donje Mozdžice i Čojulica u blizini tvrgjave tešanjske.

5. U kotaru Jajce, u nahiji Dnoluka sve zemlje zvane Diočani, Bagrance, Gora, gornja i donja Šibnica, Čanče, Nukidovići i Kojići sa svima daćama i pravima.

6. Izmegju Ključa i Ostrovice posjede zvane: *a)* Malena Varoš, Mahovići,. Livreci, Libušani, podgragje i Vukšići s robovima,

robinjama, njihovom djecom i sa svima pravima ,*b)* Kraljevića mlinove na rijeci Zrmanji.

7. U gradu Sarajevu: *a)* šesdeset magaza u čaršiji sve jedna kraj druge, — *b)* tvornica za tkanje i pletenje gajtana zvana Mujitaban.

To sve, što je do sada navedeno, bilo zgrada ili zemljište, postaje pravi zakoniti vakuf na vjekove, koji se ne može i ne smije preinačiti.

Osim toga zavještava vas pošteno stečeni novac i pokretni imetak, što posjeduje do časa, kad se piše ova vakufnama a to je:

1. Petnaest hiljada komada zlatnog novca; svaki komad vrijedi 55 srebrenih dirhema (groša). Polovica toga zavještaja iznosi 7500 filurija odregjene vrijednosti.

2. Zlatno posugje u vrijednosti 132.000 srebrenih dirhema, koje teži 2200 miskala (9 grama.)

3. Srebreno posugje u vrijednosti 120.000 srebrenih dirhema.

4. Trinaest komada dragog kamenja i dva zrna bisera u vrijednosti 80.000 srebrenih dirhema.

www.bosanskehistorije.com

5. Sedamdeset i dva zrna okrugla bisera, koja reprezentiraju vrijednost od 80.000 dirhema; svako zrno vrijedi 740 dirhema.

6. Tespih od čista obla bisera, u kome ima 100 zrna; svako zrno vrijedi 200 srebr. dir., a sav reprezentira vrijednost od 20.000 dirhema.

7. Draguljima kićenih sabalja i handžara, zlatnih noževa, prstenja od dragog kamenja u vrijednosti 190.000 dirhema.

8. 1,575.000 komada sulejmanija (srebrenih dirhema) u gotovu novcu.

Sva ta pokretna ostavština po savremenoj procjeni iznosila je 3,000.000 srebrenih dirhema.

To je sve osnovatelj zadužbine predao muteveliji (upravitelju) zakonitim putem opunomoćenog zastupnika mevlana (gospodina) Abdusselama sina Isa efendina.

Osnovatelj zadužbine pridržaje sebi doživotno sva prava na upravu, a poslije smrti odregjuje mutevelijom svoga oslobogjenog roba Murat vojvodu.[1]) Po smrti ovoga nje-

[1]) Kasnije bio kliški i požeški sandžak beg.

www.bosanskenisto rije.com

gove našljednike, te ako ni njih ne bude, svoga najdostojnijeg oslobogjenog roba i tako dalje njihovu djecu, unučad, a ako izumru u muškoj lozi djecu njihovih kćeri i t. d.

Ova je vakufnama pisana u petom i šestom mjesecu godine 938. (1532.)

Slijede potpisi dvadeset svjedoka.

Druga vakufnama.

Poslije običnoga predgovora kao punomoćnik Gazi Husrev begov, dolazi pred šeriatsko vijeće imam Mevlana Muhjuddin, sin Kasimov i izjavljuje, da je opunomoćen u prisutnosti svjedokâ Šudža-a, sina Čelpoverdina i Mustafe, sina Hasanova, da u ime Husrev begovo zapiše slijedeće pokretnine i nekretnine u vakuf.

U potpunom zdravlju i savršenoj pameti za božiju ljubav zavještava sve, što se njegovim zove, kad se ova vakufnama piše, u vakuf, i to sve u gradu Sarajevu:

1. Kuća u Čekrčinoj mahali, koja se sastoji iz dvije zgrade, podruma (magaza), štale, bašće, magaze (za trgovinu) dvije magaze (za ostavljanje robe i dva kasapska

dućana); to je sve poznato pod imenom Turna-dedetov milać, a graniči s turskim grobljem, javnim putem i Ćamalvojvodinim milćom.

2. Kuću poznatu pod imenom Čališhodžin milać, koja graniči s dva dućana Mahmuta Sagrakčije s vakufom Isa begovim i čaršijom, a sastoji se iz podruma, zgrade, bašće i devet magaza sve jedna uz drugu.

3. Dvije magaze u čaršiji Latinluk.

4. Dvije zgrade uz spomenute magaze.

5. Dvije zgrade jedna uz drugu pred spomenutima, koje je osnovatelj zadužbine na novo sazidao.

6. Kuću, naprama rečenim zgradama, koju je kupio od kršćanke Duje, kćeri Čavkušove, a sastoji se iz zgrade i podruma.

7. Svotu od 700.000 srebrenih dirhema, koji se troše u ovo vrijeme.

Upraviteljstvo nad tijem nekretninama i pokretninama povjerava Murat vojvodi kao u prvoj vakufnami, a sav taj imetak odregjuje se za uzdržavanje medrese i za obskrbu učenika u medresi.

Ova je vakufnama pisana u mjesecu redžepu 943. (1537.).

Slijede potpisi devet svjedoka.

Osim spomenute džamije i medrese, na koje se odnose te dvije vakufname Husrev beg je još osnovao imarete: hanikah (azil za derviše), musafirhanu (svratište za siromašne putnike, gdje su dobivali stan i hranu), sebil (zgrada gdje se dijelila voda), mekteb (osnovna škola) i biblioteku (u medresi); za tijem je poljepšao grad Sarajevo sa dva bezistana (velika bazara) tašli hanom, s dvije banje (ženskom i muškom) i doveo u sred grada vrelo Crnijel i razveo ga u 21 česmu. Ostale gragjevine su nabrojene u vakufnamama.

Pokretnine su kao novac, dragocjenosti i druge stvari sve propale; isto tako od nepokretnina propalo je mnogo toga u Bosni, a izvan Bosne sve. Taj ostatak ostataka od nepokretnina u Bosni danas nosi godišnji prihod po prilici 115.000 K, i to 75.000 od ašara (desetine) a 40.000 od kirija.

Megju ovim redovitim prihodima nije uzet obzir na izvanredne prihode od šuma,

koje se mogu cijeniti najmanje na 10.000 K godišnje.

Taj se prihod ovako troši:

Za upravu 17.000 K, za uzdržavanje i popravak zgrada 8000 K, za džamiju i druge vjerske svrhe 10.000 K, za medrese i druge naučne svrhe 10.000 K, Imeret 27.000 K, suvišak 43.000 kruna.

Iz tih cifara se vidi, da Gazin vakuf i danas stoji jako dobro i da se može svaki dan dobro unapregjivati dobrim gospodarenjem, da vremenom imadne mnogo viši prihod.

Tome ogromnom vakufu moglo bi se i danas natovariti na legja, da dobar obolus doprinese u moderne naučne svrhe, kad bi imali uvigjavnosti i volje oni, koji u nas vedre i oblače.

Kad sve to uzmemo i broj džamija, koje je sagradio u bosanskom serhatu, koje Evlija Čelebi odregjuje u četrdeset i jednu, Gazi Husrev beg je zadužio bosanske muslomane više nego duzine sultana i namjesnika, za to smo dužni njegovo ime ovjeko-

vječiti ne samo u knjigama; nego i djeci pripovijedati, da svako bosansko muslomanče znade: ko je bio, kada je živio i šta je sve učinio Gazi Husvev beg za naše krajeve!

Rahmetullahi aleihi rahmeten vasiaten!

www.bosanskehistorije.com